

درباره تشکیل وزارت انرژی

کد موضوعی: ۳۱۰

شماره مسلسل: ۹۳۸۹

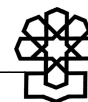
دی ماه ۱۳۸۷

دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده	۱
مقدمه	۱
طرح مسئله و اهمیت موضوع	۳
وضعیت کنونی و سابقه تاریخی متولیان بخش انرژی در کشور	۷
نگاهی به تشکیلات امور انرژی در سایر کشورها	۱۴
سابقه موضوع	۱۵
چارچوب‌های قانونی مربوط به اصلاح ساختار تشکیلات دولتی در کشور	۱۹
نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی	۲۳
پیوست‌ها	۲۹
منابع و مأخذ	۴۲

درباره تشکیل وزارت انرژی

چکیده

وضعیت کنونی بخش انرژی کشور نشان می‌دهد که وزارتخانه‌های نفت، نیرو، صنایع و معادن و سازمان انرژی اتمی عهده‌دار وظایف حاکمیتی و تصدی‌گری در این بخش هستند. در واقع این بخش مانند بسیاری از بخش‌های موجود کشور دارای تعدد مراکز تصمیم‌گیری است و بسیاری از وظایف محوله به وزارت نیرو تناسبی با وضعیت کنونی بخش انرژی کشور ندارد. نبود تمرکز در این بخش از سالیان پیش مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بود و برای اصلاح این وضع شورای عالی انرژی تشکیل شد. بررسی‌ها نشان می‌دهد به دلیل ناهماهنگی‌هایی که بین نهادها و وزارتخانه‌های دست‌اندرکار وجود داشت این شورا موفقیتی در تصمیم‌سازی کلان کشور نداشته است. در دهه‌های اخیر نیز همانند گذشته، سهم انرژی فسیلی در عرضه کل انرژی اولیه و مصرف نهایی کشور، بسیار بالا بود و نزدیک به ۹۰ درصد برق تولیدی کشور نیز از طریق نیروگاه‌های حرارتی تولید می‌شود که سوخت آن از طریق وزارت نفت استخراج و تأمین می‌شود. طبق پیش‌بینی‌ها در چشم‌انداز بیست‌ساله حدود ۱ تا ۱/۵ درصد برق تولیدی کشور، برق آبی خواهد بود بنابراین در آینده وابستگی بخش برق کشور به برق آبی تقریباً از بین خواهد رفت. ضمن اینکه در حال حاضر وزارتخانه‌های نفت و نیرو در ارائه خدمات به مشترکین دارای موازی کاری‌هایی هستند که خود هزینه بسیاری را به دنبال دارد. بر این اساس انتزاع بخش برق از وزارت نیرو و تشکیل شرکت گاز و برق و وزارت انرژی می‌تواند به عنوان گامی مؤثر در ایجاد همگرایی و همسویی در بخش انرژی کشور مورد توجه قرار گیرد و در راستای کارا نمودن این بخش، انتزاع بخش پتروشیمی از بخش انرژی و واگذاری امور آن به وزارت صنایع و معادن نیز مقوله‌ای قابل توجه است. لازم به ذکر است که قوانین بالادستی موجود در کشور نظیر سیاست‌های کلی نظام، چشم‌انداز بیست‌ساله و ... منافاتی با این موضوع ندارند.

مقدمه

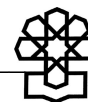
توسعه تئوری تخصص و تقسیم کار در دنیا باعث شده است که در عرصه جهانی ارتباطات و مراوداتی بین جوامع و کشورها شکل گیرد. این ارتباطات سبب شده است که جوامع بشری با تبادل اطلاعات میان خود به هماهنگی‌هایی دست یابند و متناسب با آن، انطباق بین آنها بیشتر شود. چنین

همکاری‌هایی سبب شکل‌گیری سیستم‌های مختلف از جمله اقتصادی، اجتماعی و ... می‌شود. همچنین مطالعه مباحث مربوط به موضوعات اقتصاد کلان نشان می‌دهد که رشد و ثبات از جمله اهداف این بخش از علم اقتصاد است. با این وضعیت جوامع به‌منظور دستیابی به این هدف و سایر اهداف متصور، دارای سیستم‌های مختلفی هستند. سیستم‌ها به تناسب نوع کارکردها هماهنگی‌هایی را بین فرایندهای موجود خود ایجاد می‌کنند. سیستمی که قادر باشد بین اجزای خود هماهنگی‌ها و انسجام لازم را ایجاد کند، سیستمی موفق و کاراست. عموماً سیستم‌ها به‌منظور پایداری و پویایی دارای سه فرایند هستند. این فرایندها عبارتند از: فرایند بازخورد^۱ اطلاعات، فرایند اصلاح^۲ و فرایند انطباق^۳. به گردش درست اطلاعات و تصمیمات از اجزای سیستم به مراکز تصمیم‌گیری و بالعکس، فرایند بازخورد اطلاعات می‌گویند. در فرایند اصلاح، انحرافات سیستم از اهداف تعیین شده و مورد نظر، تصحیح می‌شود و سرانجام فرایند انطباق، سیستم را با تغییر در شرایط بیرونی و پیرامونی منطبق می‌سازد. در فرایند اصلاح، سیستم با استفاده از اجزای موجود، عملکرد خود را تصحیح می‌کند، اما در فرایند انطباق یا سیستم تجدید سازمان‌دهی می‌شود یا اگر لازم شد برای انطباق با شرایط جدید، اجزایی از آن حذف یا به آن اضافه می‌شود.

سیستم اقتصادی کشور نیز مجموعه‌ای از اجزای گوناگون یا سیستم‌های فرعی است که دارای کنش‌های متقابل هستند. اگر این سیستم همه اجزای مورد نیاز خود را دارا باشد و این اجزا وظایف متقابل خویش را به خوبی انجام دهند، امکان دستیابی به اهداف مورد نظر جامعه فراهم می‌شود. بخش انرژی کشور نیز عنصری از مجموعه سیستم‌های موجود کشور است که بررسی شاخص‌ها و متغیرهای کلان آن گویای کارکرد خوب و مناسب نیست. عملکرد بخش انرژی کشور این نیاز را ایجاب می‌کند که با استفاده از فرایندهای موجود در سیستم، نظیر فرایند اصلاح و انطباق به پایداری و پویایی سیستم کمک کرد. مطالعه گذشته انرژی کشور نشان می‌دهد که در گذشته نه‌چندان دور، از فرایند اصلاح برای بهبود عملکرد بخش انرژی کشور استفاده شده است که به‌کارگیری این رویه در اصلاح عملکرد آن تأثیر نداشته است. در این مطالعه از فرایند انطباق به‌منظور اصلاح عملکرد بخش انرژی کشور استفاده می‌شود. بنابراین گزارش به دنبال آن است که آیا شرایط برای انطباق سیستم وجود دارد یا خیر؟ یا چه دلیلی باعث شده است که از اصلاح به انطباق برسیم؟

1. Feed Back
2. Adjustment
3. Adaptation

طرح مسئله و اهمیت موضوع

مادامی که بشر به حیات خود ادامه می‌دهد نیاز به مصرف کالاها و خدمات دارد. عموماً نیازهای انسان به قدری نامحدود است که منابع طبیعی و امکانات موجود، پاسخ‌گوی تمام آنها نیست. بنابراین جامعه با مفهومی تحت عنوان کمیابی منابع طبیعی و عوامل تولید مواجه می‌شود که همواره در تمامی ادوار زندگی وجود داشته است. با این وضعیت هر نظام اقتصادی ناچار است بین منابع محدود و کمیاب و نیازهای نامحدود هماهنگی‌هایی را به وجود آورد. همین عدم تناسب سبب می‌شود که جوامع ناچار به انتخاب شوند. منشأ برنامه‌ریزی نیز وجود عدم تناسب‌های فوق است. برنامه‌ریزی نیاز به ابزار و سازوکارهایی دارد تا مسائل مبتلابه را به بهترین شکل ممکن حل و فصل کند. هر قدر ابزارها دقیق‌تر و سازوکارها منسجم‌تر باشد مطمئناً حل مسائل آسان‌تر، انتخاب دقیق‌تر، کارایی بالاتر و پاسخ‌گویی به نیازها بیشتر خواهد شد. هدف از طرح این مطالب، استفاده از آن، برای توصیف بخش انرژی کشور است که در ادامه این نوشتار به آن پرداخته می‌شود.

در مطالعات اقتصادی، منابع طبیعی نظیر آب، نفت، گاز و ... از جمله متغیرهای مهم در محاسبه پتانسیل اقتصادی کشورها به‌شمار می‌رود. ضمن اینکه در مطالعات آمایش سرزمین نیز این‌گونه منابع به‌عنوان پشتوانه اقتصاد آن کشور مدنظر قرار می‌گیرد و از این مزایا در تأمین حداکثر منافع ملی و اقتصادی استفاده می‌شود.

ایران نیز کشوری است که در بخش انرژی دارای مزایا و فرصت‌های بسیاری است. برای مثال در سال ۲۰۰۷ ذخایر اثبات شده نفت ایران ۱۳۸/۴ میلیارد بشکه اعلام شد.^۱ این میزان معادل ۱۱/۲ درصد کل ذخایر اثبات شده دنیاست و ایران پس از عربستان سعودی، (این کشور ۲۱/۳ کل ذخایر اثبات شده نفت دنیا را به خود اختصاص داده است) دومین کشور دارنده ذخایر اثبات شده نفت در جهان بود. در همین سال ذخایر اثبات شده گاز طبیعی ایران ۲۷/۸ تریلیون متر مکعب اعلام شد^۲ و این میزان معادل ۱۵/۷ درصد کل ذخایر اثبات شده گاز طبیعی دنیاست و ایران پس از فدراتیو روسیه (این کشور با دارا بودن ۲۵/۲ درصد کل ذخایر اثبات شده گاز طبیعی در دنیا، رتبه اول را داراست) در رتبه دوم قرار گرفت. این درحالی است که ایران در سال ۲۰۰۷ به لحاظ تولید نفت خام^۳ چهارمین کشور دنیا بود، ولی از نظر ظرفیت پالایشی جزء ۱۰ کشور اول دنیا نبود. به‌طور کلی در سال ۲۰۰۷ حدود ۸۲/۲ درصد ذخایر اثبات شده نفت دنیا متعلق به خاورمیانه بود. درحالی‌که در این سال ۸/۶ درصد کل ظرفیت پالایشی به این منطقه اختصاص داشت. در بخش گاز

1. BP Statistical Review of World Energy, June 2007.

2. Ibid

۳. شامل تولید نفت خام، شن‌های نفتی و گاز طبیعی مایع است.

نیز ایران در سال ۲۰۰۷ به میزان ۱۱۱/۹ میلیارد متر مکعب گاز تولید کرد.^۱ این میزان ۳/۸ درصد کل گاز تولید شده دنیاست و از این حیث ایران در رتبه چهارم قرار گرفت.

مطالعه و بررسی صنعت نفت ایران نشان می‌دهد که این صنعت دارای سابقه‌ای یکصد ساله است و از جمله صنایع استراتژیک کشور محسوب می‌شود. این صنعت تأمین‌کننده اصلی نیازهای انرژی کشور است و در توسعه صنعتی و تجهیز و تدارک منابع مالی و ارزی کشور نقشی اساسی دارد. بررسی سهم درآمدهای نفتی در بودجه دولت و صادرات نشان می‌دهد که وابستگی این دو به بخش نفت بسیار زیاد است و این نشان‌دهنده آسیب‌پذیر بودن بودجه و صادرات در کشور است. جدول زیر گویای این واقعیت است.

جدول ۱. سهم درآمدهای نفتی در بودجه دولت و صادرات (درصد)

سال	۱۳۰۳	۱۳۰۵	۱۳۱۳	۱۳۲۵	۱۳۳۳	۱۳۴۵	۱۳۴۹	۱۳۵۳	۱۳۵۷	۱۳۶۰	۱۳۶۶	۱۳۶۹	۱۳۷۲	۱۳۷۵	۱۳۷۸	۱۳۸۱	۱۳۸۵
سهم برآمدهای نفت در بودجه دولت	۱۰/۵	۱۶/۸	۰/۳	۱۲/۶	۳/۹	۴۳/۷	۳۶/۵	۷۹/۷	۴۵/۹	۳۹	۲۳/۴	۵۵/۷	۷۰	۶۷	۴۸	۶۰	۷۰/۲
سهم برآمدهای نفت در بخش صادرات	۲۱	۲۳	۳۷	۵۴	۶۵	۸۹	۸۸	۹۷	۹۷	۹۷	۹۰	۹۳	۷۹	۸۷	۸۲	۸۱	۷۹

مأخذ: ایرج، مهرآزما، صد سال نفت در بودجه، صیانت از عواید نفتی؟، روزنامه سرمایه، مورخ ۱۳۸۷/۸/۹.

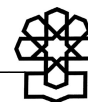
مصطفی، دین‌محمدی، نفت صدساله آیین عبرت گاز، روزنامه سرمایه، مورخ ۱۳۸۷/۳/۵.

در سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام نیز برای این بخش اهداف متعالی در نظر گرفته شد و این اهداف بیانگر آن است که نفت و گاز همچنان نقش حیاتی را در اقتصاد ایران ایفا خواهد کرد.

ترسیم این اهداف در حالی صورت گرفته است که تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در بخش انرژی کشور از تمرکز لازم برخوردار نیست و تقسیم کار و وظیفه مربوط به آن نیز براساس واقعیت‌های موجود در بخش تولید و مصرف انرژی صورت نگرفته است. اتخاذ این روش سبب شده است که متولیان امر انرژی کشور هر ساله با تخصیص اعتبار و بودجه از منابع کشور بعضاً به صورت جداگانه پیگیر اهداف مشترکی باشند. به عنوان مثال در سالیان اخیر هر یک از وزارتخانه‌های نفت و نیرو منابعی را جهت حصول به اهداف بهینه‌سازی اختصاص می‌دهند. ضمن اینکه در بخش‌ها و اهداف دیگر نیز چنین عدم تمرکزی وجود دارد که در قسمت بعد به آن خواهیم پرداخت.

دستیابی به این اهداف نیاز به تدوین الگویی دارد که وضعیت کنونی بخش انرژی کشور را تغییر

1. BP Statistical Review of World Energy, June 2008.

دهد و آن را به صنعتی پویا، رقابت‌پذیر و کارآمد تبدیل کند. تغییر این وضع و حصول به اهداف، بدون تحولات ساختاری و انطباق آن با واقعیت‌های کنونی حاکم بر نظم جهانی امکان‌پذیر نیست.

مطالعه شدت انرژی نیز گویای این واقعیت است که شاخص شدت انرژی در ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای دنیا بالاتر است. به گونه‌ای که در سال ۲۰۰۵ شدت انرژی در ایران براساس نسبت تن معادل نفت خام به میلیون دلار، ۲۴۶/۷ و در کشورهایی چون هند، عربستان سعودی، پاکستان، ترکیه و کره به ترتیب ۴۹/۷، ۱۵۹/۶، ۱۰۲/۲، ۱۱۰/۵ و ۱۱۷/۶ بود. از دلایل این وضعیت می‌توان به عواملی مانند پایین بودن بهره‌وری انرژی، فقدان برنامه و راهبرد جامع در بخش انرژی کشور، انرژی‌بر بودن صنایع فعال در کشور، شرایط جغرافیایی و اقلیمی و ... اشاره کرد.

برق نیز از حامل‌های انرژی به‌شمار می‌رود، این بخش وابستگی بسیار زیادی به بخش نفت و گاز کشور دارد. مطابق آمار راندمان نیروگاه‌های وزارت نیرو در سال ۱۳۸۵ به شرح جدول زیر بوده است.^۱

جدول ۲. راندمان نیروگاه‌های حرارتی تحت پوشش وزارت نیرو در سال ۱۳۸۵

نام نیروگاه	راندمان (درصد)	نام نیروگاه	راندمان (درصد)
الف) نیروگاه‌های بخاری			
۱. شهید فیروزی	۲۲/۱	۱۲. دورود	۱۸/۱
۲. بعثت	۲۸/۳	۱۳. هسا	۲۵/۹
۳. شهید منتظر قائم	۳۴/۲	۱۴. مشهد	۲۲/۸
۴. اسلام آباد (اصفهان)	۳۶/۰	۱۵. شیروان	۲۲/۵
۵. شهید محمد منتظری	۳۴/۹	۱۶. شریعتی	۲۱/۱
۶. شهید بهشتی (لوشان)	۳۵/۶	۱۷. قائن	۲۳/۱
۷. شهید سلیمی (نکا)	۳۷/۸	۱۸. سمنان	—
۸. رامین *	۴۱/۴	۱۹. چابهار (کنارک)	۲۰/۴
۹. بندرعباس	۳۴/۵	۲۰. زاهدان	۲۲/۰
۱۰. زرنند	۲۴/۴	۲۱. فرگ داراب	۱۱/۷
۱۱. تبریز	۳۵/۲	۲۲. سیکل ترکیبی ارومیه **	—
۱۲. شهید رجایی *	۳۹/۷	۲۳. سیکل ترکیبی کازرون **	۳۲/۹
۱۳. بیستون	۳۶/۸	۲۴. سیکل ترکیبی دماوند **	۲۹/۷
۱۴. مفتاح غرب	۳۶/۰	۲۵. سیکل ترکیبی کرمان **	۳۱/۳
۱۵. مشهد	۲۲/۲	۲۶. سیکل ترکیبی آبادان ***	۲۸/۰
۱۶. طوس	۳۵/۰	۲۷. سهند *	۳۰/۴
۱۷. شازند *	۳۹/۹	۲۸. سیکل ترکیبی شیروان **	۲۷/۸
۱۸. ایرانشهر	۲۸/۶	۲۹. بندرعباس	۱۲/۷
		۳۰. سیکل ترکیبی هرمزگان **	۳۰/۵

۱. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، ترازنامه انرژی، سال ۱۳۸۵، ص ۲۶۴.

نام نیروگاه	راندمان (درصد)	نام نیروگاه	راندمان (درصد)
۱۹. سهند	۳۶/۸	۳۱. کیش (خارج از شبکه)	۲۱/۰
جمع نیروگاه‌های بخاری	۳۶/۴	جمع نیروگاه‌های گازی	۲۸/۱
(ب) نیروگاه‌های گازی		(ج) نیروگاه‌های سیکل ترکیبی	
۱. ری	۲۳/۰	۱. سیکل ترکیبی شهید رجایی	۴۳/۱
۲. تبریز	۲۰/۸	۲. سیکل ترکیبی منتظر قائم	۴۵/۳
۳. صوفیان	۲۳/۲	۳. سیکل ترکیبی نیشابور	۴۴/۰
۴. شهید بهشتی (لوشان)	۲۸/۴	۴. سیکل ترکیبی گیلان	۴۶/۳
۵. بوشهر	۲۰/۱	۵. سیکل ترکیبی خوی	۴۱/۸
۶. کنگان	۲۱/۳	۶. سیکل ترکیبی قم	۴۵/۰
۷. پرند**	۲۹/۸	۷. سیکل ترکیبی فارس	۴۸/۱
۸. ارومیه	۲۰/۷	۸. سیکل ترکیبی شریعتی	۴۴/۲
۹. شیراز	۲۲/۲	۹. سیکل ترکیبی شهید سلیمی	۳۶/۱
۱۰. یزد	۲۸/۴	۱۰. سیکل ترکیبی یزد	۳۹/۳
۱۱. شهید زنبق (یزد)	۲۰/۸	جمع نیروگاه‌های سیکل ترکیبی	۴۴/۴

مأخذ: همان، ص ۳۶۵.

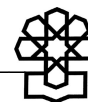
* بالابودن راندمان این نیروگاه‌ها به علت کالبره نبودن کنتور گاز بوده است.

** در حال حاضر بخش گازی این نیروگاه‌ها فعال است.

بررسی جدول نشان می‌دهد که راندمان نیروگاه‌ها از ۱۱/۷ تا ۴۸ درصد در نوسان است و در این بین وضعیت نیروگاه‌های سیکل ترکیبی بهتر از سایر نیروگاه‌های کشور است. ضمن اینکه متوسط راندمان نیروگاه‌های کشور ۳۵/۸ درصد بوده است. نیروگاه‌های مورد اشاره در جدول (بخاری، گازی و سیکل ترکیبی) به عنوان نیروگاه‌های حرارتی محسوب می‌شوند و برای تولید برق از سوخت‌های مایع و گاز طبیعی استفاده می‌کنند. در مجموع بین رشد مصرف سوخت و تولید برق در نیروگاه‌های حرارتی تناسب منطقی وجود ندارد. به طوری که متوسط رشد مصرف سالیانه سوخت در نیروگاه‌های حرارتی در فاصله سال‌های ۱۳۸۲ - ۱۳۸۵ به میزان ۸/۷ درصد بود، اما متوسط رشد تولید برق در این گونه نیروگاه‌ها در سال‌های مورد نظر ۷/۹۵ درصد بود.^۱

به طور کلی در دنیا، حداقل با مصرف ۱۶۵۶ کیلو کالری انرژی در نیروگاه‌های سیکل ترکیبی و به طور میانگین با مصرف ۲۰۰۰ کیلو کالری می‌توان یک کیلووات ساعت برق تولید کرد. اما در ایران این میزان حداقل ۱۸۳۲ و حداکثر ۴۳۰۵ کیلوکالری بوده و به طور متوسط نیز ۲۶۹۱ کیلوکالری است. همچنین طبق آمارهای جهانی به طور میانگین با مصرف هر متر مکعب گاز ۳/۵-۴، با هر لیتر مازوت ۴-۵ و با هر لیتر نفت گاز ۳/۵-۴ کیلووات ساعت برق تولید می‌شود.

۱. مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۲۱۹.

همچنین در سال ۱۳۸۵ بخشی از انرژی برق تولید شده در شبکه‌های انتقال، فوق توزیع و توزیع به صورت گرما تلف شده است. به طوری که مجموع سهم تلفات شبکه انتقال و توزیع ۲۲/۴ درصد از کل انرژی تولید و خریداری شده در سطح ولتاژ انتقال، فوق توزیع، شبکه توزیع و فروش انرژی به شرکت‌های توزیع اعلام شده است.^۱

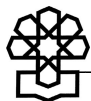
بررسی مربوط به اهداف وزارتخانه‌های نفت و نیرو نیز نشان می‌دهد برخی از اهدافی که به وزارتخانه نیرو محول شده است مطابق واقعیت‌های موجود در بازار انرژی کشور نیست. در واقع نوعی تعارض در اهداف و وظایف تدوین شده در قوانین و عملکردهای موجود در بخش انرژی کشور حاکم است. لحاظ نکردن این وضع در تدوین این وظایف، باعث شده است که بسیاری از وظایف و اهداف محقق نشود و این عدم تحقق در مجموع به زیان کشور و عدم تأمین منافع ملی منتهی شود. در ادامه این گزارش وضعیت کنونی بخش انرژی کشور توضیح داده خواهد شد و بررسی می‌شود که آیا در قالب قوانین موجود می‌توان تعارض‌های موجود را کاهش داد؟ یا اینکه به منظور برون رفت از این وضع، راهکارهای دیگری وجود دارد؟

وضعیت کنونی و سابقه تاریخی متولیان بخش انرژی در کشور

بررسی بخش انرژی کشور نشان می‌دهد که اداره امور این بخش مانند بسیاری از بخش‌های موجود کشور از چارچوب فکری متمرکز برخوردار نیست. این وضعیت نشان‌دهنده آن است که این بخش فاقد نظام هرگونه قدرت با روابط عمودی است که باعث می‌شود مراکز تصمیم‌گیری متعددی برای انرژی به وجود آید تا به صورت موازی به فعالیت خود ادامه دهند. البته شبیه این وضعیت در بدنه اجرایی کشور فراوان است و همین امر موجب می‌شود ساختار اجرایی کشور از کارایی لازم برخوردار نباشد و هماهنگی‌ها و همکاری‌های لازم برای پیشبرد اهداف و اجرای برنامه به وجود نیاید. ادامه این وضعیت به اتلاف منابع زیادی در کشور منجر می‌شود.

بررسی تراز انرژی کشور نشان می‌دهد که در سالیان گذشته نفت خام و فراورده‌های نفتی، گاز طبیعی، برق، زغال سنگ، انرژی آبی، انرژی‌های تجدیدپذیر و بیوماس جامد، حامل‌های انرژی مصرف شده در کشور بوده‌اند. جداول زیر سهم هریک از حامل‌های فوق‌الذکر را در عرضه کل انرژی اولیه و مصرف نهایی از سال ۱۳۷۰ لغایت ۱۳۸۵ نشان می‌دهد.

۱. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، ترازنامه انرژی، سال ۱۳۸۵، ص ۲۷۲.

(درصد)

جدول ۳. سهم هریک از حامل‌های انرژی در عرضه کل انرژی اولیه کشور

شرح	نوع حامل	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵
نفت خام و فراورده‌های نفتی		۶۶/۷	۶۶/۳	۶۴/۴	۶۴/۱	۶۱/۹	۶۰/۱	۵۸	۵۵/۹	۵۲/۵	۵۵/۸	۵۴	۵۱	۴۹	۴۶/۳	۴۵/۸	۴۵/۷
گاز طبیعی		۳۰/۱	۳۱	۳۳/۱	۳۳/۷	۳۶/۲	۳۸/۱	۴۰/۳	۴۲/۴	۴۶/۱۱	۴۲/۸	۴۵	۴۷/۵	۴۹/۵	۵۲/۴	۵۰/۸	۵۱
زغال‌سنگ		۱/۳	۱/۱	۱۱	۱	۰/۹۱	۰/۸۵	۰/۸۸	۰/۹۲	۰/۸۱	۰/۸۴	۰/۷۳	۰/۷	۰/۷	۰/۶۵	۰/۷۱	۰/۶۳
بیوماس جامد		۰/۷۷	۰/۶۵	۰/۶۲	۰/۶۱	۰/۵۱	۰/۴۷	۰/۴۵	۰/۳۶	۰/۳۰	۰/۶۵	۰/۲۸	۰/۲۰	۰/۱۷	۰/۱۳	۲	۱/۹
انرژی‌های تجدیدپذیر		-	-	-	-	۰/۰۰۰۳	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	۰/۰۰۵
کل برق*		-	-	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۴	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۰۷
انرژی آبی		۰/۷۰	۰/۸۷	۰/۸۶	۰/۶۰	۰/۵۶	۰/۵۲	۰/۴۷	۰/۴۶	۰/۳۱	۰/۲۴	۰/۳۲	۰/۴۸	۰/۶۱	۰/۵۴	۰/۷۴	۰/۷۹

مأخذ: محاسبات کارشناسی، براساس اطلاعات مندرج در ترازنامه انرژی سال ۱۳۸۵.

توضیح: اختلاف در سرجمع ناشی از گرد کردن است.

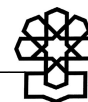
* اعداد منفی بیانگر پیشی گرفتن واردات برق بر صادرات آن بوده است.

(درصد)

جدول ۴. سهم هریک از حامل‌های انرژی در کل مصرف نهایی کشور

شرح	نوع حامل															
	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵
نفت خام و فراورده‌های نفتی	۶۸/۸	۶۸/۴	۶۶/۸	۶۵/۶	۶۱/۶	۵۹/۵	۵۸/۲	۵۹	۵۴/۵	۵۹	۵۷/۳	۵۵/۳	۵۳/۵	۵۰/۴	۴۹/۳	۴۸/۴
گاز طبیعی	۲۳/۱	۲۳/۳	۲۴/۵	۳۰/۵	۳۴/۲	۳۲/۷	۳۴/۲	۳۳/۲	۳۷/۵	۳۲/۵	۳۳/۶	۳۵/۶	۳۷/۱	۴۰/۲	۳۹	۴۰
زغال‌سنگ	۰/۱۱	۰/۸۵	۰/۸۲	۰/۷۷	۰/۱۸	۰/۲۲	۰/۳۱	۰/۱۸	۰/۱۱	۰/۱۶	۰/۰۶	۰/۰۹	۰/۱۷	۰/۲۹	۰/۴۳	۰/۳۲
بیوماس جامد	۱	۰/۸۳	۰/۸۲	۰/۸۰	۰/۶۹	۰/۶۲	۰/۵۹	۰/۴۷	۰/۴	۰/۳۸	۰/۳۸	۰/۲۷	۰/۲۳	۰/۱۸	۲/۷	۲/۵
انرژی‌های تجدیدپذیر	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کل برق	۷	۶/۷	۷/۰۱	۶/۹	۷/۱	۶/۹	۶/۹	۷	۷/۴	۸/۱	۸/۷	۸/۷	۹/۱	۸/۹	۸/۵	۸/۶
انرژی آبی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

مأخذ: همان.

جداول فوق سهم حامل‌های مختلف را در عرضه کل انرژی اولیه و مصرف نهایی آن، از سال ۱۳۷۰ لغایت ۱۳۸۵ نشان می‌دهد. همان‌طوری که در جدول ذکر شده است در سال‌های بررسی شده سهم انرژی آبی در عرضه کل انرژی اولیه^۱ به ۱ درصد هم نرسیده است. سهم برق نیز در عرضه انرژی اولیه منفی است. اما سهم گاز طبیعی در عرضه انرژی اولیه کشور از ۳۰ درصد به ۵۱ درصد افزایش یافته است. در مجموع بیش از ۹۵ درصد عرضه انرژی اولیه کشور از طریق سوخت‌های فسیلی است. در کل مصرف نهایی^۲ نیز، انرژی آبی سهمی ندارد و سهم برق نیز در سال‌های مورد بررسی از ۹ درصد بالاتر نرفته است. اما در این میان سهم نفت خام و فراورده‌های نفتی از ۶۸ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۴۸ درصد در سال ۱۳۸۵ کاهش یافت، ولی سهم گاز طبیعی نیز از ۲۳ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۴۰ درصد در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. در مجموع در این سال‌ها سوخت‌های هیدروکربوری حدود ۹۰ درصد کل مصرف نهایی انرژی کشور را به خود اختصاص داد. جایگاه ویژه منابع هیدروکربوری در تأمین منابع مالی و انرژی کشور سبب شده است که سازمان جداگانه‌ای برای اعمال اصل مالکیت و حاکمیت ملی ایران بر این‌گونه ذخایر و منابع ایجاد شود. این وضعیت در اکثر کشورهای نفت‌خیز سابقه‌ای دیرینه دارد. شاید بتوان عمده‌ترین دلایل انتزاع نفت و سایر انواع انرژی‌ها را در این‌گونه کشورها در موارد ذیل جست‌وجو کرد:

۱. اکثر کشورهای نفت‌خیز دارای اقتصادی تک محصولی هستند. بر این اساس نفت عمده‌ترین منبع درآمد ارزی این کشورها به‌شمار می‌آید. آمار و ارقام این وضعیت در مورد ایران در صفحات قبل ذکر شده است. به همین دلیل بُعد درآمدزایی و ارزآوری نفت، بیشتر از بعد تأمین انرژی داخلی در این کشورها مطرح است.

۲. مطابق آمار در سال ۲۰۰۵ نفت خام و فراورده‌های نفتی ۳۵ درصد عرضه کل انرژی اولیه و حدود ۴۴ درصد کل مصرف نهایی را در جهان به خود اختصاص داده است.^۳ بر این اساس نفت اصلی‌ترین منبع تأمین انرژی دنیا به‌شمار می‌رود و این وابستگی که از ابتدا نیز وجود داشت و تلاش‌های بسیاری نیز صورت گرفته تا از میزان آن کاهش یابد، عملاً نتایج مؤثری به‌دنبال نداشته است. بنابراین نیاز کشورهای صنعتی به نفت و در اختیار داشتن دانش فنی و سرمایه توسط این کشورها، شرایطی را ایجاد نموده است که این‌گونه کشورها در بخش نفت برخی از کشورهای دارنده ذخایر نفتی حضور داشته باشند. به همین دلیل حضور کشورهای خارجی در بخش نفت

۱. به آن شکلی از انرژی اطلاق می‌شود که در معرض هیچ‌گونه فرایند تبدیل قرار نگرفته باشد. مانند نفت خام استخراج شده از میادین نفتی یا گاز طبیعی خام (تصفیه نشده) حاصل از میادین گاز.

۲. مصرف انرژی اندازه‌گیری شده برای کاربرهای نهایی است. این مصرف بیانگر مقدار انرژی واقعی عرضه شده به مصرف‌کننده است.

۳. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، ترازنامه انرژی، سال ۱۳۸۵، ص ۶۲۷.

برخی کشورهای نفت خیز اجتناب ناپذیر است.

۳. براساس بندهای «۱» و «۲» و عضویت کشورهای دارای ذخایر نفتی در برخی انجمن‌ها و مجامع بین‌المللی مختلف موجب می‌شود کشورهای نفت خیز برای رعایت قوانین و مقررات موجود در این مجامع، دارای الزاماتی باشند.

به‌طور کلی در حال حاضر بخش انرژی کشور توسط وزارتخانه‌های نفت، نیرو، سازمان انرژی اتمی و وزارت صنایع و معادن اداره می‌شوند. در وزارت نفت، شرکت‌های ملی نفت، گاز، صنایع پتروشیمی و پالایش و پخش فراورده‌های نفتی قرار دارند. این وزارتخانه به موجب لایحه قانونی تأسیس وزارت نفت که در تاریخ ۱۳۵۸/۷/۸ در شورای انقلاب مصوب شد، به‌وجود آمده است.^۱ مطابق ماده (۳) این قانون، وزارت نفت سازمان، تشکیلات و آیین‌نامه‌های خود و شرکت‌های تابعه را ظرف شش ماه از تاریخ تصویب، باید تهیه و پس از تصویب هیئت وزیران به اجرا می‌گذاشت. با وجود گذشت چندین سال از تصویب این قانون، اساسنامه‌های جدید ارائه نشده است و شرکت ملی نفت کماکان با اساسنامه سال ۱۳۵۶ عمل می‌کنند. در ماده (۴) قانون اساسنامه شرکت ملی نفت ایران^۲ مصوب ۱۳۵۶/۳/۱۷ نیز ذکر شده است این شرکت مسئول اعمال اصل مالکیت و حاکمیت ملی بر ذخایر و منابع نفت و گاز و نیز عهده‌دار وظایف حاکمیتی و تصدیگری در اداره و توسعه صنعت نفت و گاز کشور است. با وجود این وضعیت در حال حاضر عدم تناسب بسیاری بین این وظایف و سطح فعالیت وزارتخانه مذکور با بودجه‌های مصوب آن وجود دارد. برای مثال در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ بودجه وزارت نفت در بخش هزینه عمومی به‌ترتیب ۱۸۰ و ۱۶۶ میلیون ریال بود.^۳ به‌نظر می‌آید وزارتخانه مذکور بقیه بودجه مورد نیاز خود را از نهادهای تأمین می‌کند که باید بر آن نظارت داشته باشد. مطابق فعالیت‌های کنونی، وزارت نفت عمده‌تاً عهده‌دار چهار گروه فعالیت زیر است:

۱. فعالیت در امور انرژی،

۲. فعالیت‌های صنعتی،

۳. فعالیت‌های زیست‌محیطی و بهینه‌سازی،

۴. فعالیت‌های مربوط به اوپک و صادرات نفت،

۵. فعالیت‌های مربوط به انتقال و توزیع.

دومین دستگاه متولی بخش انرژی کشور، وزارت نیرو است که در سال ۱۳۵۳ تأسیس شد.

۱. شرکت ملی نفت ایران، مجموعه قوانین و مقررات نفت، گاز و پتروشیمی، بهمن ماه ۱۳۷۷، ص ۲۸.

۲. همان.

۳. قوانین بودجه سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ کل کشور.

مطالعه قانون تأسیس وزارت نیرو^۱ نشان می‌دهد که این وزارتخانه دارای وظایف متعددی است که بخشی از این وظایف در یک راستا نیست. از جمله اینکه در ماده (۱) این قانون، تعیین سیاست انرژی کشور به این وزارتخانه محول شده است که در شرایط کنونی امکان اجرای آن توسط این وزارتخانه وجود ندارد. به‌طور کلی فعالیت‌های این وزارتخانه شامل موارد زیر است:

۱. فعالیت در امور برق،
 ۲. فعالیت در امور آب و فاضلاب،
 ۳. فعالیت‌های صنعتی،
 ۴. فعالیت‌های مربوط به انتقال و توزیع آب و برق،
 ۵. مطالعه و تحقیق درباره انواع انرژی، تعیین سیاست انرژی کشور و هماهنگ‌کننده برنامه مؤسسات تولیدکننده انرژی،
 ۶. تعیین مقررات و صدور دستورالعمل‌های لازم برای حسن انجام امور مربوط به تولید، انتقال، توزیع و مصرف انرژی،
 ۷. فعالیت‌های بهینه‌سازی.
- تجزیه و تحلیل وضعیت تولید برق کشور نشان می‌دهد که این بخش وابستگی بسیار شدیدی به فراورده‌های نفتی و گاز طبیعی دارد. جدول زیر سهم مصرف نیروگاه‌های وزارت نیرو از ۳ فراورده نفت‌گاز، نفت‌کوره و گازطبیعی را از سال ۱۳۷۷ لغایت ۱۳۸۵ نشان می‌دهد.

جدول ۵. سهم مصرف نفت‌گاز، نفت‌کوره و گازطبیعی در نیروگاه‌های وزارت نیرو از سال ۱۳۷۷ - ۱۳۸۵ (درصد)

سال	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵
فراورده									
نفت گاز	۳/۴۶	۴/۶۶	۵/۱۹	۶/۴۵	۶/۲۱	۵/۴۶	۷/۹۷	۹/۱۱	۱۳/۸۸
نفت کوره	۳۵/۰۹	۴۱/۸۱	۴۴/۰۵	۴۴/۵۷	۴۲/۴۸	۳۶/۳۱	۴۱/۷۵	۴۳/۶۹	۴۸/۴۲
گاز طبیعی*	۳۲	۳۱	۳۵/۴	۳۷	۳۶	۳۵	۳۳	۳۱	۲۸/۴
جمع کل	۷۰/۵۵	۷۷/۴۷	۸۴/۶۴	۸۸/۰۲	۸۴/۶۹	۷۶/۷۷	۸۲/۷۲	۸۳/۸	۹۰/۷

مأخذ: وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، ترازنامه انرژی، سال ۱۳۸۵، صفحات مختلف.

* در محاسبه ارقام این قسمت از رقم تولید گاز طبیعی در عرضه کل انرژی اولیه استفاده شده است.

همچنین در سال ۱۳۸۵ سهم نیروگاه‌های آبی در تولید برق کشور ۱۰/۱ درصد، سهم نیروگاه‌های بخاری ۴۹ درصد، سهم نیروگاه‌های گازی، دیزلی و سیکل ترکیبی نیز به‌ترتیب ۱۸/۶،

۱. قانون تأسیس وزارت نیرو در ضمیمه شماره ۱ آمده است.

۰/۱ و ۲۲/۲ درصد بوده است.^۱ اطلاعات مذکور حکایت از این واقعیت دارد که ۹۰ درصد برق تولیدی کشور از طریق نیروگاه‌های حرارتی تولید می‌شود که از گاز، نفت‌کوره و نفت‌گاز به‌عنوان سوخت استفاده می‌کنند که تمامی امور تأمین آن توسط وزارت نفت انجام می‌شود. براساس این وابستگی بخش برق کشور در حال حاضر و در آینده کماکان بدین شکل باقی خواهد ماند. به‌طوری که مطالعات مربوط به پتانسیل تولید نیروگاه‌های برق آبی کشور نشان می‌دهد، این پتانسیل به‌دلیل شرایط جغرافیایی ایران نمی‌تواند به بیش از ۱۴۰۰۰ مگاوات افزایش یابد.^۲

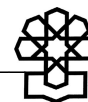
بررسی مربوط به مصرف انواع حامل‌های انرژی در بخش‌های مختلف کشور نشان می‌دهد که با توجه به قابلیت تبدیل برق به تمام انرژی‌های لازم از جمله حرارتی، گرمایشی، نورانی، سرمایشی و مکانیکی و به‌دلیل غیرقابل جایگزین بودن آن در بسیاری از بخش‌ها، وجود آن برای هر منطقه واجب و ضروری است. این وضعیت در حالی است که به‌دلیل نبود طرح جامع یا اطللس انرژی کشور سیاست کنونی در بخش انرژی کشور به‌گونه‌ای است که عموماً از برق برای روشنایی و لوازم خانگی و از گاز یا سوخت‌های مایع به تناسب وضعیت هر منطقه یا ناحیه به‌عنوان انرژی گرمایی استفاده می‌کنند. به‌عبارت دیگر سیاست کنونی حاکم بر بخش انرژی کشور به‌گونه‌ای است که تمامی مناطق کشور از نعمت برق و گاز برخوردار شوند. در صورتی که اگر در برخی مناطق کشور درجه حرارت هوا به صفر نرسد و در طول سال حداکثر ۳۰ روز مردم به گرمایش احتیاج داشته باشند، فقط از انرژی برق استفاده شود و از سرمایه‌گذاری برای ایجاد خطوط گاز پرهیز شود و با توجه به اینکه هزینه انتقال برق در مناطق مختلف کشور بسیار کمتر و آسان‌تر از احداث خطوط لوله است لذا اتخاذ این روش قادر است که منافع کشور را بهتر تأمین کند.

همچنین بخشی از انرژی کشور نیز در بخش کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌طوری که انرژی الکتریکی در این بخش با هدف به‌کار انداختن موتور پمپ‌های چاه‌های کشاورزی و گرم کردن و روشنایی گلخانه‌ها و مراکز پرورش دام و طیور مصرف می‌شود. با توجه به اینکه مصرف برق در بخش کشاورزی دارای صرفه‌جویی‌های بسیاری است لذا برقی کردن چاه‌های کشاورزی از سال ۱۳۷۸ با تصویب قانونی با عنوان «قانون تسریع در برق‌رسانی به چاه‌های کشاورزی» آغاز شد و تا سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۳۵,۹۰۶ حلقه چاه کشاورزی به پمپ‌های برقی مجهز شدند. ضمن اینکه در این سال حدود ۱۱/۹ درصد از کل برق مصرفی کشور را بخش کشاورزی مصرف کرده است.^۳ بررسی وضعیت برقی کردن چاه‌های کشاورزی نشان می‌دهد که اعتبارات مربوط به این پروژه

۱. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، ترازنامه انرژی، سال ۱۳۸۵، ص ۲۶۶.

2. The Imperial Government of Iran Ministry of Energy "A Long – Range Energy Plan For Iran". Volume1 Economic Framework of Iran. May 1977.

۳. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، ترازنامه انرژی سال ۱۳۸۴، ص ۲۹۲.

باید از طریق وزارت نفت به وزارت نیرو پرداخت شود. این حلقه در واقع باعث شده است که در اجرای پروژه تأخیراتی ایجاد شود و از آنجایی که برقی کردن این چاه‌ها کاهش هزینه‌بسیاری را به دنبال دارد، هرچه این زمان طولانی‌تر شود هزینه برای بخش کشاورزی بیشتر خواهد بود.

در حال حاضر یکی از موضوعات بسیار مهم درباره وزارتخانه‌های نفت و نیرو این است که در بسیاری از فعالیت‌ها، دولت عهده‌دار وظایف تصدی و حاکمیت است. ضمن اینکه به دلیل اهمیتی که برای تولید و عرضه انرژی در کشور وجود دارد دولت به صورت انحصاری به عنوان بنگاه عرضه‌کننده، انتقال‌دهنده و توزیع‌کننده انرژی عمل می‌کند. در واقع انجام امور تصدی‌گری باعث شده است که دولت از وظیفه اصلی خود که همانا برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و تدوین استراتژی است، غافل شود. به عبارت دیگر دولت به جای پرداختن به امور حاکمیتی به انجام فعالیت‌های بخش تصدیگری پرداخته است. انجام وظیفه حاکمیتی چه در زمانی که هرکدام از وزارتخانه‌ها به صورت جدا از هم فعالیت کنند یا اینکه با انتزاع بخش‌هایی از آنها به منظور تشکیل وزارت انرژی، باید مورد توجه جدی قرار گیرند و دستیابی به این هدف مهم نیز از طریق اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی و واگذاری تصدی‌ها در قالب این قانون میسر خواهد شد.

همان‌طوری که پیش‌تر بیان شد ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای جهان دارای شدت انرژی بالایی است که یکی از دلایل عمده آن را می‌توان در پایین بودن بهره‌وری انرژی در کشور جست‌وجو کرد و این نیز به دلیل تعدد مراکز تصمیم‌گیری در بخش انرژی کشور، عدم وجود استانداردهای لازم در بخش بهینه‌سازی و مصرف انرژی، عدم وجود همکاری‌های لازم بین بخش‌های مصرف‌کننده و تولیدکننده انرژی و ... است.

سومین نهاد متولی بخش انرژی کشور سازمان انرژی اتمی است که در تاریخ ۱۳۵۳/۴/۱۶

تأسیس شد. طبق قانون این سازمان عهده‌دار وظایف زیر است:^۱

۱. استفاده از اشعه و انرژی اتمی در بخش‌های مختلف کشور،
۲. توسعه، گسترش و انجام مطالعات و تحقیقات در زمینه علوم و فنون اتمی،
۳. ایجاد نیروگاه‌های اتمی و بهره‌برداری از آنها برای کمک به تولید برق مورد نیاز کشور،
۴. ایجاد ارتباط با مراجع بین‌المللی و یا کشورهای خارج در زمینه علوم و فنون و صنایع اتمی،
۵. بهره‌برداری از منابع سوخت اتمی و یا مواد رادیو اکتیو،
۶. انجام تحقیقات درباره استفاده از منابع انرژی موجود در طبیعت که مورد بهره‌برداری قرار نگرفته‌اند.

بررسی تراز انرژی کشور نشان می‌دهد که زغال‌سنگ نیز بخشی از عرضه کل انرژی اولیه و

۱. قانون تأسیس سازمان انرژی اتمی در پیوست ۲ آمده است.

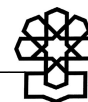
مصرف نهایی را به خود اختصاص می‌دهد که امورات مربوط به تولید و استخراج آن در اختیار وزارت صنایع و معادن است، این وزارتخانه چهارمین نهادی است که بخشی از انرژی کشور توسط آن استخراج و عرضه می‌شود. در مورد زغال‌سنگ نیز گفتنی است که استفاده از آن در کشور با احداث کارخانه ذوب آهن اصفهان مطرح شد. استخراج زغال‌سنگ در کشور به دو صورت حرارتی و کک‌شو متداول است. از زغال‌سنگ حرارتی به‌عنوان حامل انرژی جهت تولید نیروی محرکه و حرارت در بخش صنعت و سوخت نیروگاه‌ها و از زغال‌سنگ کک‌شو در صنایع فولاد استفاده می‌شود. استخراج زغال‌سنگ در کشور از سال ۱۳۴۸ آغاز شد و متولی اکتشاف، تجهیز و بهره‌برداری از آن نیز شرکت ملی فولاد ایران است. در حال حاضر سهم زغال‌سنگ در بخش انرژی اولیه و مصرف نهایی کمتر از ۱ درصد است. همچنین در حال حاضر، شرکت ملی پتروشیمی به لحاظ ساختار سازمانی زیرمجموعه وزارت نفت است اما تمامی تولیدات و ارزش‌های حاصل شده ناشی از فعالیت‌های این شرکت در آمار و ارقام وزارت صنایع و معادن لحاظ می‌شود. با این توضیح کوتاه به تناسب این وضعیت، ایجاد تغییراتی در ساختار این شرکت به‌لحاظ مدیریتی و سازمانی بی‌ارتباط نخواهد بود.

نگاهی به تشکیلات امور انرژی در سایر کشورها

همان‌طوری که در مقدمه ذکر شده است، پایداری و پویایی سیستم‌ها با استفاده از فرایند بازخورد اطلاعات، اصلاح و انطباق صورت می‌گیرد. بر این اساس بخش‌های مختلف که به مثابه اجزاء سیستم هستند اطلاعات را به مراکز تصمیم‌گیری انتقال و این مراکز نیز با کمک اطلاعات دریافتی و به‌کارگیری فرایند انطباق یا اصلاح، سیستم را با شرایط بیرونی خود هماهنگ می‌کنند. بر این اساس عموماً دولت‌ها ساختار تشکیلات کلان خود را با توجه به اولویت‌ها و اطلاعات دریافتی و به‌منظور پاسخگویی به نیازها، تغییر می‌دهند که ایجاد وزارتخانه‌های جدید یا ادغام وزارتخانه‌ها یا سازمان‌ها یا انحلال آنها از جمله این راه‌هاست. به‌منظور روشن شدن دقیق‌تر موضوع در بخش تمرکز یا عدم تمرکز امور انرژی در این قسمت به مطالعه‌ای که توسط دفتر ساختارهای سازمانی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سابق تحت عنوان «گزارش توجیهی و متن لایحه تشکیلات کلان دولت» در سال ۱۳۸۳ تهیه شد، اشاره می‌کنیم.

الف) وضعیت وزارتخانه انرژی در کشورهای توسعه‌یافته

برای بررسی وضعیت وزارتخانه‌ها در کشورهای توسعه‌یافته، در این مطالعه ۱۷ کشور مورد

بررسی قرار گرفت. در میان وزارتخانه‌های این کشورها واژه نفت دیده نمی‌شود و در چهار تا از این کشورها امور مربوط به صنایع و صنعت از طریق یک وزارتخانه سامان می‌گیرد و فعالیت‌های مربوط به نیرو و انرژی نیز توسط همین وزارتخانه‌ها سامان‌دهی می‌شود و در بین این ۱۷ کشور چهار کشور دیگر نیز وجود دارد که دارای یک وزارتخانه با عناوین نیرو، وزارت مهندسی نیرو و سوخت، وزارت انرژی اتمی و وزارت انرژی هستند.

ب) وضعیت وزارتخانه‌های کشورهای کمتر توسعه‌یافته

برای این قسمت نیز ۱۹ کشور مورد مطالعه قرار گرفتند که ۵ کشور دارای وزارت معادن و انرژی و ۲ کشور دارای وزارت نیرو یا انرژی هستند. وزارت نیرو و برق و وزارت نیرو و فلزات نیز هر کدام در یک کشور وجود داشتند. همچنین ۴ کشور دارای وزارت منابع طبیعی و محیط‌زیست یا عناوین مشابه بودند و دو کشور نیز دارای وزارت محیط‌زیست بودند.

ج) وضعیت وزارتخانه‌های کشورهای اسلامی

در این بخش نیز وضعیت ۱۵ کشور اسلامی مورد مطالعه قرار گرفت. عناوین وزارتخانه‌هایی که انجام وظایف مربوط به نفت و نیرو مربوط به آنها باشد در این کشورها بسیار متنوع است. در برخی از این کشورها وظایف مربوط به صنعت و معدن و منابع طبیعی در یک یا دو وزارتخانه قرار گرفت. در بین این کشورها، چهار کشور دارای وزارت انرژی و منابع معدنی و یک کشور دارای وزارت نفت و ۸ کشور دارای دو وزارتخانه جداگانه در رابطه با وظایف مربوط به نفت و منابع معدنی و نیرو بودند.

سابقه موضوع

الف) اصلاح ساختار تشکیلات دولتی

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، پاسخگویی دقیق‌تر به نیازها و کاهش هزینه‌ها ایجاب می‌کند برنامه‌ریزی دقیقی صورت پذیرد و تحقق برنامه‌ها و قوانین مندرج در آن نیز نیاز به ایجاد یک ساختار جدید دارد. از آنجایی که در بخش اجرایی کشور، تشکیلات موازی بسیاری وجود دارد که عهده‌دار وظایف همگنی هستند لذا در مقاطع مختلف، دولت‌ها در راستای اصلاح وضع موجود گام‌هایی را به‌صورت زیر برداشته‌اند. در واقع بحث اصلاح ساختار و تشکیلات دولت طی دو دهه گذشته در ۵ مقطع زیر در قالب تدوین طرح تشکیلات کلان دولت مدنظر قرار گرفته است:

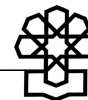
- لایحه اول در سال ۱۳۶۱،
- لایحه دوم در سال ۱۳۶۲،
- لایحه سوم در سال ۱۳۷۲،
- لایحه چهارم در سال ۱۳۷۶،
- لایحه پنجم در سال ۱۳۷۸.

لوايح اول و دوم در اجرای قانون مصوب ۱۳۶۰/۱۱/۲۷ مجلس شورای اسلامی مبنی بر الزام دولت به تدوین «طرح نظام و تشکیلات اداری جمهوری اسلامی ایران» تنظیم شد و لایحه سوم علاوه بر تکلیف فوق به دلیل احساس ضرورت توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سابق و دولت و با توجه به تغییراتی که در ساختار کلان مدیریت کشور به دلیل اصلاحات به عمل آمده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۸ ایجاد شده بود، تدوین شد. لایحه چهارم نیز در اجرای تکلیف مقرر برای دولت در تبصره «۳۲» قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور تهیه شد.

به‌طور کلی لوايح اول تا چهارم از پشتوانه نظری در مورد نقش و ساختار دولت برخوردار نبود. لذا تنظیم وظایف و اختیارات دستگاه‌های اجرایی عمدتاً در قالب بهینه‌سازی وضع موجود صورت پذیرفت. محور اصلی مورد توجه در تنظیم لوايح مذکور و تشکیلات کلان (در حد وزارتخانه‌ها) حذف وظایف موازی و تکراری و تا حدودی تجمیع وظایف متجانس در یک دستگاه واحد بود و دیگر محورهای ضروری، مخصوصاً تعیین حدود مداخله دولت و نیز چگونگی انجام وظایف دولت (در زمینه‌های اعمال حاکمیت و اعمال تصدی) مورد توجه قرار نگرفته بود.

در لایحه پنجم تشکیلات کلان که در سال ۱۳۷۸ ارائه شد با مطالعات در زمینه مبانی نظری و نقش وظایف دولت، مطالعه تطبیقی ساختار تشکیلات کلان دیگر کشورها، تأکید بر تمرکززدایی، تقویت مدیریت منطقه‌ای، تقویت اعمال حاکمیت و امور راهبردی در حوزه ستادی وزارتخانه و ایجاد انسجام در مدیریت کشور، لایحه پیشنهادی تدوین و به دولت ارائه شد که قسمتی از پیشنهادهای آن در قانون برنامه سوم توسعه در ماده (۲) منظور گردید. برخی از پیشنهادهای لایحه نظیر ادغام وزارت جهاد سازندگی و وزارت کشاورزی، ادغام وزارت صنایع و وزارت معادن و فلزات، ادغام سازمان امور اداری و استخدامی کشور و سازمان برنامه و بودجه، ادغام سازمان میراث فرهنگی و سازمان ایرانگردی و جهانگردی و تشکیل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت ارتباطات به تصویب دولت و مجلس یا شورای عالی اداری رسید و برخی پیشنهادهای لایحه مذکور نظیر ادغام دو وزارتخانه نفت و نیرو به تصویب مراجع ذی‌ربط نرسید.^۱

۱. اقتباس از گزارش توجیهی و متن لایحه تشکیلات کلان دولت، موضوع بند «الف» ماده (۱۳۷) قانون برنامه چهارم توسعه (ویرایش سوم)، تهیه شده توسط دفتر ساختارهای سازمانی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سابق، دی‌ماه ۱۳۸۳.

ب) اصلاح بخش انرژی کشور

در اکثر کشورهای دنیا برنامه‌ریزی‌های بلندمدت برای تأمین انرژی متداول است و بررسی میدانی حدود ۳۰ کشور جهان^۱ نشان می‌دهد که این کشورها برای دستیابی به این هدف دارای وزارت انرژی با اسامی متفاوت هستند. در ایران نیز انجام مطالعات کلان انرژی براساس قانون تأسیس وزارت نیرو به این وزارتخانه محول شده است. اما این وظیفه به دلیل بعضی از ناهماهنگی‌ها، عملی نشده است. بر این اساس از حدود ۴۰ سال پیش مقدمات لازم به منظور ایجاد واحدی مستقل برای هماهنگی فعالیت‌های انرژی در کشور فراهم شد. به طوری که در سال ۱۳۴۲ در جریان تأسیس «وزارت آب و برق»، شورایی به نام «شورای عالی نیرو» در نظر گرفته شد. این شورا پس از چند سال فعالیت، با مشکلات زیادی روبه‌رو شد و پس از آن به علت عدم استقبال اعضا تعطیل شد.

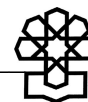
در سال ۱۳۴۷ نیز هم‌زمان با تهیه و تدوین قانون برنامه چهارم عمرانی کشور، بار دیگر موضوع ایجاد شورای انرژی مطرح شد. مسئولیت مدیریت اداره این شورا برعهده سازمان برنامه وقت و تحت نظر هیئت عالی برنامه قرار داده شد. پس از تصویب قانون تأسیس وزارت نیرو در تاریخ ۱۳۵۳/۱۱/۲۸ و جانشینی آن با وزارت آب و برق، براساس مصوبه شماره ۱۱۵۲۹/۴۰۶/۱۶ مورخ ۱۳۵۵/۶/۱، هیئت وزیران، شورای عالی انرژی کشور را برای چندمین بار به ریاست وزیر نیرو تشکیل داد. وزارتخانه جدید نیرو که در سال ۱۳۵۳ تأسیس شد با تغییر نام وزارت آب و برق و اضافه شدن معاونت امور انرژی به آن به وجود آمد. وظایف حاکمیتی این معاونت عبارت بود از:^۲

۱. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در زمینه صیانت و بهره‌برداری بهینه از منابع انرژی کشور،
۲. برنامه‌ریزی کلان انرژی کشور به منظور حصول اطمینان از تأمین و عرضه انرژی مورد نیاز بخش‌های گوناگون،
۳. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای شناسایی و در اختیار گرفتن انرژی دست نیافته (انرژی‌های نو) و حمایت و ترویج کاربرد آن،
۴. نظارت بر نحوه استفاده از انواع انرژی به منظور رعایت رفاه مردم و حفظ منابع انرژی کشور،
۵. تعیین الگوی مصرف انواع انرژی با رعایت مصالح کشور و حفظ حقوق مردم،

۱. اسامی این کشورها به همراه آدرس سایت‌های مربوط به آنها در پیوست ۳ گزارش آمده است. ضمن اینکه مطابق گزارش توجیهی و متن لایحه «تشکیلات کلان دولت» موضوع بند «الف» ماده (۱۳۷) قانون برنامه چهارم توسعه (ویرایش سوم)، گزارش توسط دفتر ساختارهای سازمانی توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سابق تهیه شده است و در صفحه ۷۷ این گزارش آمده است، امور انرژی ۸۵ کشور دنیا در یک وزارتخانه متمرکز شده است.

۶. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی به‌منظور مدیریت مصرف انرژی،
۷. تدوین استانداردها و مقررات لازم برای تولید، مصرف و تبدیل انرژی در تمامی بخش‌های اقتصادی و اجتماعی،
۸. حمایت از توسعه تحقیقات کاربردی، فناوری و منابع انسانی در بخش انرژی،
۹. تولید آمار و اطلاعات پایه بخش انرژی و تسهیل دسترسی به آنها،
۱۰. برنامه‌ریزی برای اصلاح ساختار مصرف انرژی و اعطای تسهیلات مالی و فنی لازم در بخش انرژی،
۱۱. حذف انحصار، ایجاد و توسعه رقابت و حمایت از بخش غیردولتی برای مشارکت در فعالیت‌های بخش انرژی با هدف افزایش کارایی و حفظ حقوق مردم،
۱۲. تهیه، تدوین و پیشنهاد قوانین مرتبط با بخش انرژی،
۱۳. تعیین نرخ انواع انرژی،
۱۴. کاهش، شفاف‌سازی و هدفمند کردن یارانه،
۱۵. ارزیابی رضایت مشترکین و سیاست‌های بهبود آن.
- پس از پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۷، تلاش‌های جدیدی برای فعال کردن شورای عالی انرژی آغاز شد. به‌طوری‌که در سال ۱۳۶۰ در جریان طرح نظام برنامه‌ریزی کشور، ایجاد واحدی مستقل در امور انرژی به تصویب شورای اقتصاد رسید، ولی به‌دلیل عدم همکاری‌های لازم، این شورا نتوانست به فعالیت خود ادامه دهد.
- در قانون برنامه سوم توسعه نیز در راستای کوچک کردن حجم دولت به‌منظور ادغام و تجمیع امور وظایف وزارتخانه‌ها و سازمان‌هایی که دارای وظایف مشابه‌ای بوده‌اند، بررسی‌هایی صورت گرفت و مقرر شد که این‌گونه سازمان‌ها در یکدیگر ادغام شوند. براساس این مجلس شورای اسلامی تصویب کرد که دو وزارتخانه «صنایع» و «معادن و فلزات» در یکدیگر ادغام شوند، اما ادغام دو وزارتخانه «نفت» و «نیرو» با مخالفت روبه‌رو شد. به همین دلیل به‌منظور تجمیع امور انرژی با اصلاح مواد (۲) و (۴) قانون برنامه سوم توسعه، شورای عالی انرژی در تاریخ ۱۳۸۱/۴/۳۰ تشکیل شد. اهداف تشکیل شورا و اعضای آن عبارت‌اند از:
- «به‌منظور تمرکز سیاست‌گذاری در بخش انرژی کشور (ازجمله انرژی‌های نو) و ایجاد هماهنگی لازم برای بهره‌گیری کامل از ظرفیت‌های کشور در بخش انرژی و بهینه‌سازی تولید و مصرف انواع حامل‌های انرژی و تعیین ضوابط و الگوهای آن و نیز تدوین سیاست‌ها و ضوابط تقلیل آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از تولید و مصرف انرژی، شورای عالی انرژی کشور به ریاست رئیس‌جمهور (و در غیاب وی معاون اول رئیس‌جمهور) و عضویت وزرای نفت، نیرو، امور

اقتصادی و دارایی، صنایع و معادن، جهاد کشاورزی و رؤسای سازمان‌های انرژی اتمی، حفاظت محیط زیست و مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تشکیل می‌شود».

بررسی تمامی مصوبات مربوط به تشکیل شورای عالی انرژی از دهه ۱۳۴۰ نشان می‌دهد که در تمامی این دوره‌ها بخش اجرایی کشور به این واقعیت اطمینان دارد که بخش انرژی کشور دارای نوعی عدم تمرکز در سیاست‌گذاری است که مجبور شدند برای رفع این معضل تصمیماتی چون تشکیل شورای عالی انرژی یا ادغام و ایجاد وزارتخانه جدیدی را پیگیری کنند. با وجود اتخاذ تصمیماتی برای هماهنگی و تمرکز در بخش انرژی کشور، این هدف حاصل نشد. از دلایل عمده عدم کامیابی را می‌توان در عدم شناخت واقعیت‌های حاکم بر بخش انرژی کشور توسط قانون‌گذاران و سیاست‌گذاران جست‌وجو کرد. این عدم شناخت دقیق باعث شده است به گونه‌ای اتخاذ تصمیم شود که تقسیم کار انجام شده یا اتخاذ تصمیمات، تناسبی با فعالیت‌ها و موقعیت کنونی دستگاه‌های متولی بخش انرژی کشور نداشته باشد. در قسمت اظهارنظر کارشناسی دلایل عمده عدم موفقیت مورد توجه قرار می‌گیرد.

چارچوب‌های قانونی مربوط به اصلاح ساختار تشکیلات دولتی در کشور

۱. الزامات قانونی مربوط به کارا کردن بخش انرژی کشور

نخستین سند قانونی که در کشور به‌منظور تعیین چارچوب و تدوین راهبرد در برنامه‌ریزی‌های کشور مورد توجه قرار می‌گیرد قانون اساسی کشور است. این قانون برای قوای سه‌گانه وظایفی را بیان کرده است. بر این اساس، اصل ۲ قانون اساسی مشخصه‌هایی را برای نظام جمهوری اسلامی ایران طرح کرده است و در اصل ۳ همین قانون دولت را موظف کرده برای نیل به آن مشخصه‌ها امکانات خود را به کار گیرد. ازجمله این امکانات، بند «۱۰» اصل ۳ قانون اساسی است که در آن آمده است: «ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور».

دومین سندی که در کشور در امر برنامه‌ریزی مورد توجه قرار می‌گیرد سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران است. این سند در چند بخش، سیاست‌های کلی نظام را در دوره چشم‌انداز طرح کرده است که از جمله آن «بخش امور اجتماعی - سیاسی و دفاعی» است. در جزء ۱۷ بند «ب» این‌گونه آمده است: «تغییر نقش و اندازه دولت به سطح دولتی سیاست‌گذار، تسهیل‌کننده، کارآفرین و کوچک».

بند «ج» نیز به امور اقتصادی اختصاص دارد. اجزای زیر در این بند ذکر شده است:

جزء ۲۹ - ایجاد سازوکارهای انگیزشی برای رشد بهره‌وری عوامل تولید (انرژی، سرمایه،

نیروی کار، آب و ...).

جزء ۳۴ - حضور مؤثر در بازارهای منطقه‌ای و جهانی و مشارکت فعال در تقسیم کار بین‌المللی.

جزء ۳۷ - اتکا به مزیت‌های نسبی و رقابتی و خلق مزیت‌های جدید.

جزء ۴۲ - توسعه حضور بخش‌های تعاونی و خصوصی در همه بخش‌های اقتصادی و محدود کردن تصدی دولت در فعالیت‌های اقتصادی در سقف عناوین مصرح در صدر اصل ۴۴ قانون اساسی و حداکثر حضور کارآمد در قلمروهای امور حاکمیتی.

بند «د» سند به آمایش سرزمین، امور زیست‌محیطی و توسعه پایدار پرداخته است. برخی از اجزای این بند که با موضوع مرتبط هستند، عبارتند از:

جزء ۴۳ - پایدارسازی فرایند توسعه با تکیه بر حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع.

جزء ۴۴ - تحقق توسعه پایدار مبتنی بر دانایی در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی کشور، به نحوی که ضمن ارتقای کیفیت زندگی، حقوق نسل‌های کنونی و آینده نیز محفوظ بماند.

جزء ۴۷ - سازمان‌دهی فضای ملی، ایجاد تعادل منطقه‌ای و تقویت نقش منطقه‌ای کشور با بهره‌گیری از قابلیت‌ها و مزیت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی سرزمین با هدف ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور.

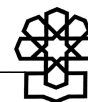
سومین سند بالادستی که در کشور لازم است مبنای برنامه‌ریزی و مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد «سیاست‌های کلی نظام» است. این سیاست در سال ۱۳۷۷ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و در اواخر سال ۱۳۷۹ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد. معظم‌له در مورد این سیاست‌ها فرمودند:^۱

«اینجانب با توجه به اصل ۱۱۰ قانون اساسی، نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های ابلاغی را برعهده مجمع تشخیص مصلحت نظام نهاده‌ام. آن مجمع موظف است با سازوکار مصوب، گزارش نظارت خود را به اینجانب ارائه کند. سیاست‌های ابلاغی در چارچوب اصول قانون اساسی نافذ است و تخطی از این قانون در اجرای سیاست‌های کلی پذیرفته نیست».

این سیاست‌ها شامل ۱۰ بند است. بند «۲» آن به سیاست‌های کلی انرژی اختصاص دارد. در این بند در مورد انرژی این‌گونه آمده است:

«اتخاذ تدبیر و راهکارهای مناسب برای گسترش اکتشاف نفت و گاز و شناخت کامل منابع کشور».

۱. سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران.

«افزایش ظرفیت تولید صیانت شده نفت متناسب با ذخایر موجود و برخورداری کشور از افزایش قدرت اقتصادی و امنیتی و سیاسی»

«افزایش ظرفیت تولید گاز، متناسب با حجم ذخایر کشور به منظور تأمین مصرف داخلی و حداکثر جایگزینی با فراورده‌های نفتی».

«گسترش تحقیقات بنیادی و توسعه‌ای و تربیت نیروی انسانی و تلاش برای ایجاد مرکز جذب و صدور دانش و خدمات فنی - مهندسی انرژی در سطح بین‌الملل و ارتقای فناوری در زمینه‌های منابع و صنایع نفت و گاز و پتروشیمی».

«تلاش لازم و ایجاد سازمان‌دهی قانونمند برای جذب منابع مالی مورد نیاز (داخلی و خارجی) در امور نفت و گاز در بخش‌های مجاز قانونی».

«بهره‌برداری از موقعیت منطقه‌ای و جغرافیایی کشور برای خرید و فروش و فراوری و پالایش و معاوضه و انتقال نفت و گاز به بازارهای داخلی و جهانی».

«بهینه‌سازی مصرف و کاهش شدت انرژی».

«جایگزینی صادرات فراورده‌های نفت و گاز و پتروشیمی به جای صدور نفت خام و گاز طبیعی».

«ایجاد و تنوع در منابع انرژی کشور و استفاده از آن با رعایت مسائل زیست‌محیطی و تلاش برای افزایش سهم انرژی‌ها تجدیدپذیر با اولویت انرژی‌های آبی».

«تلاش برای کسب فناوری و دانش فنی انرژی‌های نو و ایجاد نیروگاه‌ها از قبیل بادی و خورشیدی و پیل‌های سوختی و زمین‌گرمایی در کشور».

۲. الزامات قانونی مربوط به کارا کردن دولت

در قسمت اول عموماً به اسنادی اشاره شد که در سطح کلان مطرح است و در سیستم برنامه‌ریزی کشور تعیین هدف می‌کنند. در سطوح پایین‌تر این اسناد، برنامه‌های توسعه پنج‌ساله و بودجه‌های سنواتی قرار دارد. در واقع برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سنواتی بخشی از اهداف آن اسناد در یک دامنه زمانی کوتاه و عملیاتی‌تر است. برای دستیابی به اهداف مصوب در اسناد کلان لازم است در ساختار اجرایی کشور نیز تغییراتی حاصل شود. بر این اساس قوانین مربوط به انجام چنین وظیفه‌ای در ادامه مورد توجه قرار می‌گیرد:

۲-۱. بند «الف» ماده (۱۳۷) قانون برنامه چهارم توسعه

دولت مکلف است، تشکیلات کلان دستگاه‌های اجرایی و وزارتخانه‌ها را، متناسب با سیاست‌ها و

احکام این برنامه و تجربه سایر کشورها، جهت برطرف کردن اثربخشی ناقص، تعارض‌های دستگاهی و غیرکارآمدی و عدم جامعیت، عدم کفایت، تمرکز امور، موازی‌کاری‌ها و همچنین بهره‌گیری همه جانبه از فناوری‌های نوین و روش‌های کارآمد، با هدف نوسازی، متناسب‌سازی، ادغام و تجدید ساختار به صورت یک منظومه منسجم، کارآمد، فراگیر و با کفایت، اثربخش و غیرمتمرکز طراحی کند و لایحه ذی‌ربط را شش ماه پس از تصویب این قانون به مجلس شورای اسلامی تقدیم کند، به طوری که امکان اجرای آن از ابتدای سال دوم برنامه چهارم میسر باشد.

۲-۲. بند «الف» ماده (۱۳۹) قانون برنامه چهارم توسعه

به منظور اصلاح ساختار و تشکیلات دستگاه‌های اجرایی، اقدام‌های ذیل انجام می‌شود:

دولت موظف است تا پایان سال اول برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد حذف یا واگذاری حداقل بیست درصد (۲۰٪) از تعداد سازمان‌ها و نهادها، مؤسسات و شرکت‌ها و نظایر آن را به سایر بخش‌ها و ادغام و انحلال دستگاه‌های غیرضرور را جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم کند.

همچنین در بند «ج» سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی به دلیل ضرورت شتاب گرفتن رشد و توسعه اقتصادی کشور مبتنی بر اجرای عدالت اجتماعی و فقرزدایی در چارچوب چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور این‌گونه آمده است:

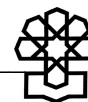
«تغییر نقش دولت از مالکیت و مدیریت مستقیم بنگاه به سیاست‌گذاری و هدایت و نظارت».

«با توجه به ابلاغ بند «ج» سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و تغییر وظایف حاکمیتی، دولت موظف است نقش جدید خود در سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت بر اقتصاد ملی را تدوین و اجرا نماید».

۲-۳. قانون مدیریت خدمات کشوری

قانون مدیریت خدمات کشوری بیانگر رویکردی بنیادین در تغییر نقش سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت دولت است که برای نخستین بار در ساختار بوروکراسی و نظام اداری ایران به کار گرفته می‌شود. فصل دوم این قانون تغییر نقش تصدی‌گری دولت و تقویت نقش سیاست‌گذاری و نظارتی را هدف قرار داده است و ازسوی دیگر در فصل چهارم این قانون دستگاه‌های اجرایی مکلف شده‌اند نسبت به سازمان‌دهی، طراحی و تنظیم تشکیلات خود متناسب با وظایف و نقش جدید اقدام نمایند.

به موجب ماده (۱۴) این قانون، امر زیربنایی با مدیریت، حمایت و نظارت دستگاه‌های اجرایی

توسط بخش غیردولتی، (تعاونی و خصوصی و نهادهای و مؤسسات عمومی غیردولتی) انجام خواهد شد و در موارد استثنائی با تصویب هیئت وزیران توسط بخش دولتی انجام خواهد شد. اجرای این حکم از قانون موجب تغییر نقش، کاهش حجم وظایف و اصلاح ساختار و تشکیلات وزارتخانه‌های مذکور خواهد شد.

۴-۲. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

به منظور مشارکت بیشتر بخش خصوصی در اقتصاد کشور و رونق فعالیت‌های اقتصادی در سال ۱۳۸۴ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد. بند «الف» و «ج» این سیاست‌ها به سیاست‌های کلی توسعه بخش‌های غیردولتی و واگذاری فعالیت‌ها به این بخش‌ها به منظور جلوگیری از بزرگ شدن بخش دولتی اشاره دارد. مطابق این بند دولت حق فعالیت اقتصادی جدید خارج از موارد صدر اصل ۴۴ را ندارد و فعالیت در امور صنایع بزرگ پایین‌دستی نفت و گاز و تأمین نیرو نظیر تولید و واردات برق برای مصارف داخلی و صادرات باید به بخش‌های غیردولتی واگذار گردد.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی

بررسی ساختار اداری و اجرایی کشور نشان می‌دهد که بسیاری از بخش‌های اجرایی کشور فاقد سیستم فکری متمرکز تصمیم‌گیری است و عموماً تعدد مراکز تصمیم‌گیری در یک موضوع خاص وجود دارد. بخش انرژی کشور از جمله بخش‌هایی است که از این وضعیت رنج می‌برد. حاکمیت این وضع به طور عام و در بخش انرژی به طور خاص منجر می‌شود که ائتلاف منابع زیادی در کشور حادث شود. همان‌طوری که پیش‌تر بیان شد در حال حاضر بخش انرژی کشور توسط وزارتخانه‌های نفت، نیرو، سازمان انرژی اتمی و وزارت صنایع و معادن اداره می‌شود. فعالیت‌هایی را که دو وزارتخانه نفت و نیرو عهده‌دار آن هستند، می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی کرد:

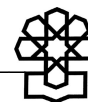
۱. فعالیت در زمینه منابع طبیعی نفت، گاز (تجدیدناپذیر)، آب و انرژی‌ها نو (تجدیدپذیر)،
۲. فعالیت مربوط به تولید، انتقال و توزیع سوخت و انرژی مورد نیاز بخش‌های مختلف،
۳. فعالیت در زمینه محیط زیست و بهینه‌سازی مصرف انرژی،
۴. فعالیت‌های صنعتی و معدنی نظیر شرکت‌های سازنده انواع محصولات وابسته به بخش‌های برق، آب، نفت، گاز، شرکت‌های سازنده کنتور آب، برق، گاز و شرکت پتروشیمی و ...،
۵. انعقاد قراردادهای بین‌المللی مربوط به صادرات و واردات انواع حامل‌های انرژی.

سازمان انرژی اتمی نیز عهده‌دار فعالیت در زمینه علوم و فنون اتمی، بهره‌برداری از آن و کاربرد آن در بخش‌های مختلف از جمله برق است. همچنین وزارت صنایع و معادن نیز عهده‌دار اکتشاف و تولید زغال‌سنگ در کشور است.

وجود چنین پراکندگی و عدم انسجام در بخش انرژی کشور باعث شده است که سیاست‌گذاران و مجریان کشور از حدود ۴۰ سال پیش به این نتیجه برسند که در بخش انرژی کشور نوعی عدم تمرکز وجود دارد. به همین دلیل از سالیان پیش موضوع تجمیع وظایف حاکمیتی بخش‌های مرتبط با انرژی در قالب یک وزارتخانه یا تمرکز و هماهنگی در سیاست‌گذاری بخش انرژی کشور در قالب تشکیل شورای عالی انرژی مطرح شد. در واقع تغییر نام وزارت آب و برق و تشکیل و تأسیس وزارت نیرو با اضافه کردن معاونت امور انرژی نیز در این راستا بود. بررسی تراز انرژی کشور از دهه ۱۳۴۰ تا ۱۳۸۰ نشان می‌دهد که بیش از ۹۵ درصد عرضه کل انرژی اولیه کشور و بیش از ۹۰ درصد کل مصرف نهایی انرژی کشور از طریق سوخت‌های هیدروکربوری است که تمامی امور آن توسط وزارت نفت به سرانجام می‌رسد و سهم انرژی برق آبی در عرضه کل انرژی اولیه کشور به ۱ درصد نرسیده است. همچنین سهم برق نیز در کل مصرف نهایی انرژی کشور از حدود ۱۰ درصد فراتر نرفته است. ضمن اینکه تجزیه و تحلیل ارقام تولید برق کشور نشان می‌دهد که ۱۰/۱ درصد برق تولیدی در کشور از طریق نیروگاه‌های آبی، ۴۹ درصد برق تولیدی کشور توسط نیروگاه‌های بخاری و سهم نیروگاه‌های گازی، دیزلی و سیکل ترکیبی در تولید برق کشور نیز به ترتیب ۱۸/۶، ۰/۱ و ۲۲/۲ درصد بوده است. به عبارت بهتر ۹۰ درصد برق تولیدی کشور توسط نیروگاه‌های حرارتی تولید می‌شود که امور تولید و توزیع سوخت مورد نیاز آنها در اختیار وزارت نفت است.

بر این اساس بخش برق کشور وابستگی بسیار شدیدی به نفت‌گاز، نفت کوره و گاز طبیعی دارد. لذا نقش سوخت‌های فسیلی در تولید برق کشور بسیار پررنگ است. همچنین اگر تا سال ۱۴۰۴ تمامی پتانسیل آبی کشور به‌کار گرفته شود به دلیل شرایط جغرافیایی ایران حدود ۱ تا ۱/۵ درصد برق تولیدی کشور از نیروگاه‌های آبی خواهد بود. این در حالی است که مطابق اهداف سند چشم‌انداز، نیاز کشور به تولید برق چهار برابر خواهد شد. به همین دلیل نقش برق آبی در ایران منحصراً برای تنظیم فرکانس خواهد بود و مابقی توسط نیروگاه‌های حرارتی (گازی، بخاری و سیکل ترکیبی) تولید خواهد شد. اهمیت گاز در تولید برق کشور وقتی بیشتر می‌شود که آگاه شویم، متوسط مصرف گاز به‌عنوان سوخت در نیروگاه‌ها از ۱۳۸۰ میلیون متر مکعب در سال ۱۳۵۷ به ۳۵۲۳۹ میلیون متر مکعب در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است و این نشان‌دهنده متوسط رشد سالیانه ۱۲/۴ درصد است. ضمن اینکه طبق سیاست‌های تدوین شده این روند پرشتاب ادامه

خواهد یافت. لذا وابستگی برق کشور به بخش نفت و گاز در آینده بیشتر خواهد شد. این وضعیت درحالی است که این دو بخش دارای دو مدیریت کاملاً مجزا و منفک از هم هستند. همچنین از زمانی که با تغییر نام وزارت آب و برق و ایجاد معاونت امور انرژی در سال ۱۳۵۳، وزارت نیرو تأسیس شد، اهداف و وظایفی به این وزارتخانه محول شده است که بخش‌های کلان و حیاتی مانند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در زمینه صیانت و بهره‌برداری بهینه از منابع انرژی کشور، برنامه‌ریزی کلان انرژی کشور، مدیریت مصرف انرژی، تعیین سیاست انرژی کشور و ... همگی از جمله این اختیارات است. در ماده (۸) قانون تأسیس وزارت نیرو این‌گونه آمده است:^۱

«در مورد نفت و گاز و فراورده‌های آنها شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های فرعی و وابسته آن در حدود مفاد قانون نفت و سایر قوانین مربوط به خود عمل خواهند کرد. شرکت ملی نفت ایران برنامه‌های تولید - پالایش و توزیع نفت گاز را به اطلاع وزارت نیرو خواهد رسانید. وزارت نیرو عهده‌دار هماهنگ کردن آن برنامه‌ها با برنامه‌های سایر منابع انرژی، خواهد بود». با این وضعیت، نوعی تعارض میان تکالیف قانونی وزارت نیرو، سهم وزارتخانه‌های نفت و نیرو در بازار انرژی کشور و میزان وابستگی هرکدام از این وزارتخانه‌ها به وجود آمده است. این تعارضات از زمانی حادث شد که متأسفانه پس از تشکیل وزارت نفت در سال ۱۳۵۸ در وظایف وزارت نیرو و اهدافی که برای این وزارتخانه تعیین شده بود هیچ‌گونه تعدیلی انجام نشده و برخلاف مصوبات مکرر، اساسنامه شرکت ملی نفت نیز براساس فضای جدید تنظیم نشده است. این تعارض باعث شده است که وزارت نفت برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در بخش انرژی کشور با وزارت نیرو همکاری نکند و بخش نفت کشور در مکاتبات خارجی از وزارت نیرو با عنوان Ministry of Power یاد کند و وزارت نیرو در مدارک رسمی خود از عبارت Ministry of Energy استفاده کند. این وضعیت سبب شده است، مقوله انرژی که امروزه از محوری‌ترین موضوعات کشورها و جهان است و در مورد آن برنامه‌های جامع و بلندمدت چندین ساله تدوین می‌کنند، در کشور ما جزء وظایف وزارت نیرو باشد و مورد غفلت قرار گیرد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد با وجود چنین وضعیتی و به دلیل نبود سیستم فکری متمرکز، عدم همکاری، تعارض بین اهداف و وظایف محوله با سهم هرکدام از وزارتخانه‌های فوق‌الذکر در بازار انرژی کشور بسیاری از اهداف کلان بخش انرژی در کشور مغفول بماند.

همچنین بررسی وظایف مربوط به این قانون نشان می‌دهد که وزارت نیرو دارای دو بخش تقریباً غیرمرتبط آب و برق است ضمن اینکه وزارت نیرو نتوانسته است سایر وظایف مندرج در قانون نظیر وظایف هماهنگ کردن برنامه مؤسسات تولیدکننده و بهره‌برداری از انرژی، تعیین سیاست انرژی کشور و ... را به‌درستی انجام دهد. سیاست‌گذاران نیز از حدود ۴۰ سال پیش، از حاکمیت چنین

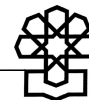
۱. قانون تأسیس وزارت نیرو.

وضعیتی مطلع شده و در راستای ایجاد همگرایی بیشتر در بخش انرژی کشور یا دستگاه‌های متولی آن و در جهت اصلاح وضع موجود با تکیه بر حفظ دستگاه‌های مرتبط با بخش انرژی، در مقاطع تاریخی مختلف به تأسیس شورای عالی انرژی اقدام کردند. اما از سال ۱۳۸۱ (یعنی پس از تشکیل این شورا) تاکنون، شورای مذکور فقط ۲ بار تشکیل جلسه داده و این جلسات هیچ مصوبه‌ای نداشته است. این وضعیت بیانگر آن است که عدم تمرکزهای موجود در بخش انرژی در قالب شورای عالی انرژی نیز قابل حل و پیگیری نیست و در این قسمت عمدتاً دو پرسش مطرح است:

۱. اگر بخش انرژی کشور متمرکز و همگرا بوده است، چرا این شورا تشکیل شده است؟
۲. اگر در این بخش، تمرکز در سیاست‌گذاری و دستیابی به اهداف وجود ندارد، چرا جلسات شورا تشکیل نمی‌شود؟

باید توجه داشت که وابستگی اقتصاد کشور به بخش نفت و گاز به لحاظ درآمد و تولید انرژی کماکان ادامه خواهد یافت و بخش‌های نفت و گاز با توجه به ذخایر موجودشان در کشور نتوانسته‌اند از جایگاه لازم در بازار جهانی برخوردار باشند. وزارت نیرو نیز تاکنون در دستیابی به اهداف در نظر گرفته شده در قانون تأسیس آن موفق نبوده است. ضمن اینکه بررسی فعالیت‌های مربوط به وزارتخانه‌های نفت و نیرو نشان می‌دهد که بخشی از فعالیت‌های این دو وزارتخانه در بخش انتقال، توزیع، ثبت و محاسبه مصرف حامل‌ها و ... به صورت موازی انجام می‌شود که ائتلاف منابع را به دنبال دارد. همچنین وزارت نیرو بدون توجه به لزوم بهره‌برداری بهینه از حامل‌های انرژی (نفت‌گاز، نفت‌کوره و گاز طبیعی)، تأسیس نیروگاه‌ها را دنبال می‌کند و تلفات سنگین شبکه برق کشور در بخش‌های تولید، انتقال و توزیع که از جمله مصادیق بارز ائتلاف منابع است به دلیل اینکه وزارتخانه مذکور مسئولیت حفظ منابع اولیه تولید برق حرارتی را ندارد، مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. عدم اتخاذ سیاست انرژی‌رسانی به جای برق‌رسانی یا گازرسانی نیز از پیامدهای پرهزینه و کم بازده برای کشور است. به همین دلیل صنعت کشور در فصولی از سال گرفتار مشکلات تأمین انرژی مورد نیاز خود می‌شود و دو وزارتخانه مذکور هر یک به‌طور جداگانه مسئولیت تأخیر در تأمین برق مورد نیاز صنعت را، ناشی از کمبودهای دیگری عنوان می‌کنند. ضمن اینکه عدم همکاری‌های لازم بین این دو وزارتخانه سبب شده است که در بخش برقی کردن موتور پمپ‌های چاه‌های کشاورزی نیز تأخیر ایجاد شود. مجموعه این وضعیت نشان می‌دهد که در این مرحله، گذر از وضعیت اصلاح و حرکت به سمت انطباق در بخش انرژی کشور امری ضروری به نظر می‌رسد. در فرایند انطباق همان‌طوری که پیش‌تر بیان شد شرایط به‌گونه‌ای است که از طریق حذف، ادغام یا انتزاع بخش‌هایی از دستگاه‌های مرتبط با بخش انرژی کشور، نهادی به وجود می‌آید که می‌تواند به صورت متمرکز، امور حاکمیتی، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت بر

بخش‌های مختلف انرژی را عهده‌دار شود. همچنین بررسی قوانینی چون قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام و قانون برنامه چهارم توسعه که اجزای آن در قسمت پیشین گزارش ذکر شده است، نشان می‌دهند که ایجاد چنین تشکیلاتی در سطوح مدیریت کلان کشور تعارضی با این قوانین ندارد. زیرا اغلب این قوانین اهدافی چون کارا کردن دولت، کاهش هزینه‌ها، جلوگیری از اتلاف منابع را تعقیب می‌کنند. همچنین از آنجایی که سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی شرایط و اگذاری فعالیت‌های تصدی‌گری دستگاه‌های اجرایی را تسهیل کرده است، بنابراین زمینه‌های لازم برای تمرکز امور حاکمیتی بخش انرژی کشور و تفکیک این امور از امور تصدی‌گری که از اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران است را فراهم می‌کند. به‌طور کلی با توجه به این گزارش و به‌دلیل وابستگی شدید بخش برق کشور به نفت و گاز، انتزاع بخش برق از وزارت نیرو و تشکیل شرکت گاز و برق و در مرحله بعد تأسیس وزارت انرژی پیشنهاد می‌شود. بر این اساس نکات زیر قابل توجه است:

۱. با توجه به ابلاغیه اصل ۴۴ قانون اساسی و فراهم شدن زمینه لازم جهت واگذاری فعالیت‌های مربوط به پایین‌دستی نفت و گاز و تأمین نیرو به بخش‌های غیردولتی تشکیل وزارت انرژی سبب می‌شود که تفکیک اصول حاکمیت و تصدی‌گری در وزارتخانه جدیدالتأسیس سهل‌تر شود. ضمن اینکه در فضای جدید باید شرایط به‌گونه‌ای باشد که برخلاف وضعیت کنونی حاکم بر بودجه وزارت نفت به‌دلیل عدم وجود تناسب بین هزینه عمومی و فعالیت‌های حاکمیتی و تصدی‌گری محوله بر این وزارتخانه، بودجه تخصیصی از شفافیت لازم برخوردار باشد و این وزارتخانه نباید بودجه خود را از نهادهای تأمین کند که لازم است طبق قانون بر آن نظارت داشته باشد. لذا در این فضا حاکمیت بر فعالیت‌ها محلی از اعراب نخواهد داشت.

۲. از آنجایی که یکی از سیاست‌های کلان کشور کوچک کردن حجم دولت و کارا کردن آن است، انتزاع سبب می‌شود که دستیابی به این هدف میسر شود.

۳. امکان تحقق بسیاری از اهداف و وظایف کلان و مهمی که به‌دلیل عدم هماهنگی بین این دو وزارتخانه عملی نشده است، بیشتر خواهد شد. از آن جمله، سیاست‌گذاری دقیق در بخش انرژی، تهیه طرح جامع انرژی و اطلس انرژی کشور.

۴. با توجه به اینکه وابستگی تولید برق کشور به گاز و فراورده‌های نفتی بسیار است، تشکیل وزارت انرژی سبب می‌شود که در بخش تولید انرژی، برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تری به‌منظور بهره‌برداری از منابع تولید انرژی فراهم شود.

۵. ایجاد وحدت رویه، انسجام و همگرایی در امور انرژی در داخل و خارج کشور. هم‌اکنون کشور ما با سایر کشورها مبادلاتی را در بخش انرژی انجام می‌دهد و از آنجایی که انرژی‌های مورد

مبادله قابل جایگزینی هستند، در بسیاری از موارد به دلیل عدم انسجام و پراکندگی امور انرژی کشور در وزارتخانه و دستگاه‌های مختلف می‌تواند به زیان کشور منتهی شود. بنابراین به منظور پرهیز از این وضعیت تمرکز امور انرژی کشور در قالب یک وزارتخانه امری ضروری است.

۶. از آنجایی که در بسیاری از مناطق کشور امکان جایگزینی مصرف برق با سایر حامل‌های انرژی وجود دارد، بنابراین در بخش مصرف نیز قادر خواهند بود برنامه‌ریزی دقیق‌تری تنظیم کنند و با تنظیم تعرفه معقول، مصرف برق یا حامل‌های انرژی (فراورده‌های نفتی یا گاز طبیعی) را برای مناطق مختلف آب و هوایی کشور قابل توجیه کنند.

۷. در راستای کارآمد کردن بخش انرژی کشور پیشنهاد می‌شود بخش پتروشیمی از وزارت نفت منتزع شود و تمامی امور مربوط به آن به وزارت صنایع و معادن واگذار شود.

۸. به جای توجه به مصرف فراورده‌های نفتی، گاز طبیعی و برق به‌طور جداگانه، مصرف انرژی یا تأمین انرژی را می‌توان مدنظر قرار داد.

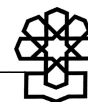
۹. فراهم شدن زمینه‌های لازم برای تهیه آسان‌تر گاز برای سوخت نیروگاه‌های تولید برق و به تناسب آن ایجاد انگیزه بیشتر برای افزایش راندمان و کارایی نیروگاه‌های با سیکل ترکیبی.

۱۰. بررسی فعالیت‌های انجام شده توسط وزارتخانه‌های نفت و نیرو نشان می‌دهد که برخی از این فعالیت‌ها نظیر ارائه خدمات به مشترکین و صدور صورت‌حساب‌ها و قبوض مربوط به برق و گاز توسط هر دو وزارتخانه انجام می‌شود. در صورت تشکیل وزارت انرژی در این قسمت و سایر بخش‌های نظیر آن صرفه‌جویی‌هایی در هزینه‌ها ایجاد خواهد شد. برای مثال در سال ۱۳۸۵ بخش برق دارای حدود ۲۰ میلیون مشترک و بخش گاز در شهریور ماه سال ۱۳۸۷ دارای حدود ۱۰/۵ میلیون انشعاب بود. ملاحظه می‌شود که جهت ارائه خدمات به مشترکین گاز و برق موازی کار صورت می‌گیرد. در صورت تشکیل وزارت انرژی و شرکت گاز و برق در این‌گونه هزینه‌ها صرفه‌جویی حاصل خواهد شد.

۱۱. واگذاری بخش خدمات عمومی گاز و برق به شهرداری‌ها.

۱۲. انتزاع نباید منجر شود که فعالیت‌های صنعت برق تحت‌الشعاع سایر فعالیت‌های وزارت انرژی قرار گیرد.

۱۳. با توجه به اینکه مصرف بالای انرژی در کشور یک موضوع فرابخشی است. بنابراین نباید انتظار داشته باشیم که فقط با تشکیل وزارت انرژی، مصرف انرژی شکل بهینه به خود گیرد، بلکه دستیابی به این هدف نیاز به آن دارد که یک بسته سیاستی تدوین شود که این بسته با ایجاد یک بستر مناسب، اقتصاد را به سمتی حرکت دهد که در آن مسیر حجم دولت از تولید ملی کاهش یابد و بخش خصوصی و غیردولتی مستقل بتواند در آن رشد کند. به نظر می‌آید اجرای

کامل سیاست‌های کلی اصل ۴۴ می‌تواند در ایجاد این بستر مؤثر باشد.

۱۴. از آنجایی که هر دو بخش نفت و برق سابقه انجام فعالیت‌های پژوهشی بسیاری را دارند، لذا در شرایط جدید این دو بخش می‌توانند با تبادل اسناد، تجربیات و ادغام مراکز پژوهشی، سطح تحقیقات آن را ارتقا دهند.

۱۵. با توجه به اینکه نیروگاه‌های برق آبی مناسب‌ترین نیروگاه برای کنترل فرکانس است اما بدون آنها نیز کنترل فرکانس در شبکه‌های برق امکان‌پذیر است. در صورت تشکیل وزارت انرژی و قرار گرفتن نیروگاه‌های برق آبی در تأسیسات و سدهایی که هدف اصلی آنها تأمین آب شرب و آبیاری باشد، اداره آنها در اختیار سازمان آب یا هر نهاد دیگری که متولی این وظیفه است، قرار می‌گیرد و برق تولیدی از این‌گونه سازمان‌ها خریداری می‌شود.

۱۶. از آنجایی که در ساختار جدید (تشکیل وزارت انرژی) نیاز به تدوین و تنظیم شرح وظایف جدید وجود دارد بنابراین وظایف، اختیارات و ساختار سازمانی در شرایط جدید پس از تنظیم اساسنامه شرکت‌های تابعه و وابسته به وزارت انرژی تنظیم خواهد شد. به عبارت دیگر در شرایط جدید اساسنامه شرکت‌های تابعه باید براساس وضعیت جدید تهیه و تنظیم شود.

پیوست‌ها

پیوست ۱. قانون تأسیس وزارت نیرو مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۸

ماده (۱)

به منظور حداکثر استفاده از منابع انرژی و آب کشور و همچنین تهیه و تأمین و انرژی و آب برای انواع مصارف اعم از صنعتی - کشاورزی و روستایی و شهری و حمل‌ونقل وزارت نیرو برای انجام وظایف اساسی زیر تشکیل می‌شود:

الف) بررسی و مطالعه و تحقیق درباره انواع انرژی و تنظیم برنامه‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت برای استفاده از منابع مختلف و برآورد میزان قابل تولید سالیانه انواع انرژی و همچنین برآورد میزان احتیاجات انرژی کشور در بخش‌های مختلف و هماهنگ کردن مصارف انواع انرژی.

ب) مطالعه و تحقیق برای شناسایی و در اختیار گرفتن انرژی‌های دست نیافته.

ج) تعیین سیاست انرژی کشور.

د) هماهنگ کردن برنامه‌های مؤسساتی که در حال حاضر در امر تولید و بهره‌برداری و انتقال و توزیع انرژی وجود دارند و یا آنچه که در آینده ایجاد خواهد شد.

هـ) نظارت بر نحوه استفاده از انواع انرژی و همچنین تعیین و تصویب نحوه مصرف و نرخ

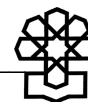

انواع انرژی در داخل کشور.

- (و) نظارت بر نحوه استفاده از مواد انرژی‌زا به صورت مواد اولیه در صنایع.
- (ز) تعیین مقررات و صدور دستورالعمل‌های لازم برای حسن انجام امور مربوط به تولید و انتقال و توزیع و مصرف انرژی در کشور.
- (ح) ارتباط و مبادله اطلاعات و همکاری‌های علمی و فنی و صنعتی و بازرگانی با کشورها و مؤسسات خارجی در زمینه انواع انرژی.
- (ط) تهیه و اجرای طرح‌های لازم در زمینه احداث نیروگاه‌های تولید برق و ایجاد شبکه‌های انتقال و توزیع برق و تأسیسات شیرین کردن آب شور و اداره و بهره‌برداری از آنها به وسیله سازمان‌ها و شرکت‌های وابسته و تابع وزارت نیرو.
- (ی) انجام مطالعات به منظور شناخت مشخصات منابع آب کشور اعم از سطحی زیر زمینی برای تهیه برنامه‌های چگونگی بهره‌برداری از آنها و تهیه طرح‌های جامع با توجه به سیاست‌ها و برنامه‌های استفاده از سرزمین.
- (ک) انجام مطالعات تفصیلی برای توسعه بهره‌برداری از منابع آب زیرزمینی و مهار کردن آب‌های سطحی به منظور احداث تأسیسات مورد نیاز و تهیه طرح‌های اجرایی.
- (ل) احداث تأسیسات مربوط به آب و بهره‌برداری از آنها.
- (م) کنترل بهره‌برداری از منابع آب و اجرای قانون آب و نحوه ملی شدن آن.
- (ن) انجام تحقیقات لازم درباره مسائل آب و به کار بردن روش‌های جدید علمی و فنی برای بهره‌وری بیشتر و بهتر منابع آب.
- (س) تهیه و تنظیم اجرای برنامه‌های آموزشی به منظور تربیت نیروی انسانی مورد نیاز.
- (ع) تهیه و تدارک و ساخت وسایل و لوازم و ماشین آلات مربوط به امر تولید و انتقال و توزیع آب و برق.

ماده (۲)

وزارت نیرو مجاز است برای انجام وظایف مقرر در این قانون مبادرت به ایجاد و اداره سازمان‌های تحقیقاتی و آموزشی نماید و همچنین مؤسساتی را که طبق اصل بازرگانی و یا غیر بازرگانی اداره خواهند شد به عنوان شرکت یا سازمان به وجود آورد. اساسنامه مؤسسات مذکور از طرف وزارت نیرو تهیه و پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور به تصویب کمیسیون‌های مربوط مجلسین خواهد رسید. نسبت به تغییرات بعدی اساسنامه‌های مؤسسات مذکور نیز به ترتیب فوق عمل خواهد شد.

ماده (۳)

از تاریخ تصویب این قانون وزارت نیرو جانشین وزارت آب و برق می‌شود و کلیه کارکنان و وسائل و دارایی و اعتبارات و تعهدات آن به وزارت نیرو منتقل می‌گردد. کلیه مؤسسات و شرکت‌های تابع وزارت آب و برق از شرکت‌های تابع وزارت نیرو محسوب می‌شوند و وظایف و اختیارات وزیر و وزارت آب و برق در شرکت‌های مزبور به وزیر نیرو منتقل می‌شود.

ماده (۴)

وزارت نیرو حسب مورد و نوع احتیاج برای انجام وظایف مقرر در این قانون سازمان و تشکیلات لازم را براساس تبصره «۲» ماده (۸) قانون استخدام کشوری تهیه و پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور به موقع اجرا خواهد گذاشت و تا زمانی که سازمان و تشکیلات مزبور به تأیید نرسیده است سازمان و تشکیلات مصوب فعلی وزارت آب و برق معتبر است.

ماده (۵)

آن قسمت از تشکیلات وزارت آب و برق و سازمان آب و برق خوزستان که در امور مربوط به کشت و صنعت فعالیت دارند تدریجاً با کلیه وظایف و اختیارات و دارایی و بدهی و بودجه و درآمد و اعتبارات و تعهدات و کارکنان به وزارت کشاورزی و منابع طبیعی منتقل خواهد شد کلیه اختیارات وزیر و وزارت آب و برق در کلیه قراردادهای منعقدۀ مربوط به شرکت‌های کشت و صنعت واقع در اراضی زیر سد محمد رضا شاه پهلوی به وزیر و وزارت کشاورزی و منابع طبیعی واگذار می‌شود و همچنین سهام و وزارت آب و برق در شرکت سهامی کشت و صنعت شاوور و اختیارات وزیر و وزارت آب و برق در شرکت مزبور به وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و وزیر کشاورزی و منابع طبیعی واگذار می‌شود.

ماده (۶)

وزارت نیرو مجاز است پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور با تصویب کمیسیون‌های مربوط مجلسین اصلاحات لازم را در اساسنامه مؤسسات و شرکت‌های تابع خود به عمل آورده و یا نسبت به ادغام و انحلال آنها با رعایت اساسنامه‌های مربوط اقدام نماید.

ماده (۷)

وظایف و اختیاراتی که برای وزیر و وزارت آب و برق به موجب قوانین و آیین‌نامه‌ها مقررات

مصوب تعیین شده است به وزیر و وزارت نیرو منتقل می‌گردد.

ماده (۸)

در مورد نفت و گاز و فراورده‌های آنها شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های فرعی و وابسته آن در حدود مفاد قانون نفت و سایر قوانین و مربوط به خود عمل خواهند کرد. شرکت ملی نفت ایران برنامه‌های تولید، پالایش و توزیع نفت گاز را به اطلاع وزارت نیرو خواهد رسانید. وزارت نیرو عهده‌دار هماهنگ کردن آن برنامه‌ها با برنامه‌های سایر منابع انرژی خواهد بود.

ماده (۹)

سازمان انرژی اتمی ایران به وزارت نیرو وابسته می‌شود و کلیه وظایف و اختیارات وزیر و وزارت آب و برق در مورد سازمان مذکور به وزیر و وزارت نیرو منتقل می‌گردد.

ماده (۱۰)

وزارت نیرو مجاز است به منظور انجام وظایف مقرر در این قانون متخصصین و کارشناسان ایرانی مورد نیاز را براساس آیین‌نامه استخدامی خاصی که به تصویب شورای حقوق و دستمزد خواهد رسید استخدام نماید.

ماده (۱۱)

آیین‌نامه‌های لازم برای اجرای این قانون توسط وزارت نیرو تهیه و پس از تصویب هیئت وزیران به موقع اجرا گذارده خواهد شد.

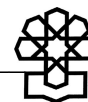
قانون فوق مشتمل بر یازده ماده پس از تصویب مجلس شورای ملی در جلسه روز یکشنبه اول دی ماه ۱۳۵۳، در جلسه روز دوشنبه بیست و هشتم بهمن ماه یک هزار و سیصد و پنجاه و سه شمسی به تصویب مجلس سنا رسید.

رئیس مجلس سنا - جعفر شریف‌امامی

قانون اصلاح قانون تأسیس وزارت نیرو مصوب ۱۳۵۷/۳/۴

ماده (۱)

بندهای زیر به آخر ماده (۱) قانون تأسیس وزارت نیرو مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۸ (۲۵۳۳ شاهنشاهی) اضافه می‌شود.

ف) بهره‌برداری از نیروگاه‌های اتمی که توسط سازمان انرژی اتمی ایجاد شود.
ص) احداث یا تکمیل نیروگاه‌های اتمی و بهره‌برداری از آنها.

ماده (۲)

عبارت زیر به‌عنوان تبصره به ماده (۱) اضافه می‌شود:

تبصره - وزارت نیرو علاوه بر حقوق و اختیارات قانونی خودداری وظایف و اختیارات مندرج در بندهای «ب»، «ج»، «د»، «ه»، «و» و «ز» ماده (۴) قانون سازمان انرژی اتمی ایران نیز خواهد بود.

ماده (۳)

ماده (۲) قانون تأسیس وزارت نیرو به شرح زیر اصلاح و دو تبصره به آن اضافه می‌شود:
وزارت نیرو مجاز است برای انجام وظایف مقرر در این قانون، شرکت‌ها و سازمان‌های تحقیقاتی و آموزشی مورد نیاز را با تصویب هیئت وزیران به‌وجود آورد.
اساسنامه شرکت‌ها و سازمان‌های مذکور به‌وسیله وزارت نیرو تهیه و به تصویب کمیسیون‌های استخدام و نیرو و دارایی مجلسین خواهد رسید و نسبت به تغییرات بعدی اساسنامه‌های مذکور نیز به ترتیب فوق عمل خواهد شد.

تبصره «۱» - وزارت نیرو می‌تواند به‌منظور ادغام و تفکیک وظایف و تشکیلات شرکت‌ها و سازمان‌ها و مؤسسات فعلی تابع خود اساسنامه‌های آنها را مورد تجدید نظر قرار داده و طبق این ماده به تصویب کمیسیون‌های مذکور برساند.

تبصره «۲» - مقررات استخدامی و معاملاتی و مالی سازمان انرژی اتمی در مورد این شرکت‌ها و سازمان‌ها قابل اجراست.

قانون فوق مشتمل بر سه ماده و سه تبصره پس از تصویب مجلس سنا در جلسه روز چهارشنبه ۲۵۳۷/۲/۲۰، در جلسه روز پنجشنبه ۲۵۳۷/۳/۴ شاهنشاهی به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

رئیس مجلس شورای ملی - عبدالله ریاضی

پیوست ۲. قانون سازمان انرژی اتمی ایران مصوب ۱۳۵۳/۴/۱۶

ماده (۱)

سازمان انرژی اتمی ایران که در این قانون سازمان نامیده می‌شود برای استفاده از اشعه و انرژی اتمی در صنایع و کشاورزی و خدمات و ایجاد نیروگاه‌های اتمی و کارخانه‌های شیرین کردن آب شور و تولید مواد اولیه مورد نیاز صنایع اتمی و ایجاد زیربنای علمی و فنی لازم برای اجرای طرح‌های مزبور و همچنین برقراری هماهنگی و نظارت بر کلیه امور مربوط به انرژی اتمی در کشور تأسیس می‌گردد.

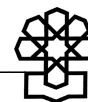
ماده (۲)

سازمان دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی است و منحصراً تابع مقررات این قانون و اساسنامه مربوط و آیین‌نامه‌های استخدامی و مالی و اداری مخصوص به خود می‌باشد، مگر آنکه در قانونی صراحتاً از سازمان انرژی اتمی ایران نام برده شده باشد.

ماده (۳)

وظایف سازمان به قرار زیر است:

- (الف) توسعه و گسترش علوم و فنون اتمی در کشور و ایجاد زیربنای علمی و فنی لازم برای استفاده از علوم و فنون اتمی در برنامه‌های توسعه و تحول کشور.
- (ب) انجام مطالعات و تحقیقات لازم در زمینه‌های مربوط به علوم و فنون اتمی.
- (ج) اهتمام در کاربرد علوم و فنون اتمی در صنایع و کشاورزی و خدمات.
- (د) ایجاد خدمات فنی مورد نیاز کشور در زمینه علوم و فنون اتمی.
- (هـ) انجام بررسی‌ها و عملیات اکتشافی برای تعیین منابع مواد اولیه صنایع اتمی از قبیل سوخت اتمی و مواد رادیواکتیو و بهره‌برداری از این منابع از طریق استخراج و تخلیص و استفاده از مواد مزبور در صنایع و نیروگاه‌ها و کارخانه‌ها و تأسیسات مختلف اتمی کشور.
- سازمان موظف است اهتمام خود را برای تأمین سوخت اتمی و سایر مواد اصلی مورد نیاز صنایع اتمی کشور با توجه به نیازهای آینده به کار ببرد.
- (و) ایجاد نیروگاه‌های اتمی و بهره‌برداری از آنها برای کمک به تأمین نیروی برق مورد نیاز کشور.
- (ز) ایجاد تأسیسات شیرین کردن آب شور و بهره‌برداری از آنها برای کمک به تأمین آب مورد نیاز کشور.

ح) تولید و توزیع رادیو ایزوتوپ‌ها و سایر مواد و تجهیزات مورد نیاز برای کاربرد علوم و فنون اتمی در کشور.

ط) ایجاد هماهنگی و نظارت بر امور مربوط به علوم و فنون اتمی در کشور که به وسیله سایر مؤسسات اعم از دولتی و یا وابسته به دولت و یا غیر دولتی انجام می‌شود و تنظیم مقررات و ضوابط و آیین‌نامه‌های مربوط و پیشنهاد آن به مراجع ذیصلاح قانونی برای تصویب.

ی) ایجاد ارتباط با مراجع بین‌المللی و یا کشورهای خارج در زمینه علوم و فنون و صنایع اتمی به نام دولت ایران. نمایندگی دولت ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به عهده سازمان خواهد بود.

ک) انجام تحقیقات مربوط به استفاده از منابع انرژی موجود در طبیعت که مورد بهره‌برداری قرار نگرفته‌اند و اهتمام در استفاده از تجربیات سایر کشورها در این زمینه از طریق ایجاد ارتباط لازم.

ماده (۴)

برای انجام وظایف مذکور در ماده (۳) سازمان دارای حقوق و اختیارات زیر می‌باشد:

الف) سازمان می‌تواند آن قسمت از تشکیلات و ادارات و سازمان‌های داخلی یا رشته‌های فعالیت‌های خود را که مقتضی بداند به صورت مؤسسات تابع یا شرکت اداره کند و یا در شرکت‌های دیگر دولتی و یا خصوصی سرمایه‌گذاری و مشارکت کرده و یا مشارکت و سرمایه‌گذاری اشخاص حقیقی و یا حقوقی را در شرکت‌هایی که تشکیل می‌دهد بپذیرد.

ب) سازمان مجاز است دولت‌ها و یا مؤسسات دولتی و یا خصوصی خارجی را در سرمایه‌گذاری‌های علمی - فنی - صنعتی، معدنی و یا بازرگانی مشارکت دهد.

تبصره - مشارکت و سرمایه‌گذاری دولت‌ها و یا مؤسسات دولتی خارجی در طرح‌های مورد نیاز سازمان منوط به تصویب هیئت دولت و رعایت مفاد ماده (۷) قانون تشکیل سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران می‌باشد.

ج) سازمان برای انجام وظایف خود می‌تواند در خارج از کشور در طرح‌های علمی - فنی - صنعتی - معدنی و یا بازرگانی سرمایه‌گذاری و یا مشارکت کند و شعبه یا نمایندگی در خارج از کشور ایجاد نماید.

د) سازمان می‌تواند با اشخاص و مؤسسات در داخل یا خارج از کشور قراردادهای همکاری منعقد نماید و یا اتباع خارجی را که دارای تخصص و یا مهارت مورد نیاز باشند استخدام کند.

ه) سازمان می‌تواند برای سرمایه‌گذاری و خرید ماشین‌آلات و خدمات و تنخواه‌گردان از منابع داخلی و یا خارجی در حدود اعتبارات مصوب برنامه‌های اتمی کشور وام و یا اعتبار اخذ کند.

و) سازمان می‌تواند برای تربیت نیروی انسانی فنی و تخصصی مورد نیاز خود در داخل و یا خارج از کشور به هر صورت مقتضی بداند عمل نماید و مؤسسات و دوره‌های آموزشی و یا کارآموزی لازم را ایجاد نماید.

ز) سازمان می‌تواند برای تسهیل در انجام وظایف خود به مؤسسات علمی و یا آموزشی کشور به صورت نقدی و یا جنسی کمک کند.

ماده (۵)

بهره‌برداری از منابع سوخت اتمی و یا مواد رادیواکتیو همچنین تولید فراورده‌های رادیواکتیو در سرتاسر کشور و وارد کردن سوخت اتمی و یا مواد رادیواکتیو به کشور و توزیع این مواد در کشور برای استفاده‌های مختلف در انحصار سازمان می‌باشد.

تبصره - سازمان می‌تواند با تصویب کمیته انرژی اتمی موضوع ماده (۱۰) این قانون اجازه فعالیت در زمینه‌های موضوع این ماده را به سازمان‌های دولتی و یا وابسته به دولت و یا مؤسسات خصوصی بدهد.

ماده (۶)

ارکان سازمان به قرار زیر است:

الف) شورای انرژی اتمی،

ب) کمیته انرژی اتمی،

ج) رئیس سازمان.

ماده (۷)

شورای انرژی اتمی مرکب از پانزده عضو به شرح زیر است:

- نخست‌وزیر که سمت ریاست شورا را عهده‌دار می‌باشد.

- وزیر آب و برق.

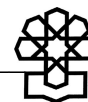
- وزیر دارایی.

- وزیر علوم و آموزش عالی.

- وزیر اقتصاد.

- وزیر کشاورزی و منابع طبیعی.

- وزیر بهداشت.

- وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه.
- یک وزیر دیگر به انتخاب نخست‌وزیر.
- رئیس سازمان حفاظت محیط زیست.
- رئیس سازمان انرژی اتمی ایران که سمت دبیر شورا را دارد.
- چهار نفر از متخصصان و کارشناسان که به پیشنهاد کمیته انرژی اتمی و به فرمان همایونی برای مدت سه سال به عضویت شورای انرژی اتمی منصوب می‌شوند.

ماده (۸)

- جلسات شورا به دعوت رئیس شورا تشکیل می‌شود و تصمیمات شورا با موافقت حداقل هشت نفر از اعضای شورا قابل اجرا می‌باشد.
- تبصره** - نایب رئیس شورا از بین اعضای شورا به وسیله نخست‌وزیر تعیین و در غیاب وی وظایف رئیس شورا را انجام خواهد داد.

ماده (۹)

- وظایف و اختیارات شورای انرژی اتمی به شرح زیر است:
- الف) تصویب سیاست و برنامه‌های کلی کشور در زمینه امور مربوط به علوم و فنون اتمی.
 - ب) تصویب مقررات و صدور دستورالعمل‌های لازم برای حسن انجام امور مربوط به علوم و فنون اتمی در کشور.
 - ج) تصویب ضوابط و مقررات مربوط به حفاظت در مقابل اشعه اتمی و هسته‌ای و تعیین طرز نظارت در این زمینه.
 - د) صدور اجازه ایجاد تأسیسات اتمی در نقاط مختلف کشور، با توجه به ضوابط و شرایط ایمنی تأسیسات مزبور.
 - هـ) تصویب سیاست ارتباط و مبادله اطلاعات و همکاری‌های علمی و فنی و صنعتی و بازرگانی با کشورهای خارجی در زمینه امور مربوط.
- تبصره «۱»** - برنامه‌ها و گزارش‌ها و پیشنهادها به وسیله سازمان تهیه و از طریق دبیر شورا برای طرح در شورا تسلیم می‌گردد.
- تبصره «۲»** - شورای انرژی اتمی می‌تواند برای بررسی امور مربوط کمیسیون‌های ویژه‌ای تشکیل دهد. اعضای این کمیسیون‌ها از بین اعضای شورا و یا مسئولین مملکتی و یا متخصصان و کارشناسان مربوط به وسیله شورا انتخاب و با حکم نخست‌وزیر به عضویت کمیسیون‌ها منصوب می‌شوند.

ماده (۱۰)

کمیته انرژی اتمی دارای سه عضو به شرح زیر می‌باشد:

- وزیر آب و برق که سمت ریاست کمیته را دارا خواهد بود،
- وزیر دارایی،
- وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه،
- رئیس سازمان، سمت دبیر کمیته را دارا می‌باشد و بدون داشتن حق رأی در جلسات کمیته شرکت خواهد کرد.

ماده (۱۱)

وظایف و اختیارات کمیته انرژی اتمی به شرح زیر است:

الف) تصویب برنامه‌های اجرایی سازمان و مؤسسات تابع و یا وابسته موضوع ماده (۴) این قانون.

ب) تصویب بودجه و آیین‌نامه‌های استخدامی و مالی و معاملات سازمان.

ج) تعیین حدود اختیارات رئیس سازمان در مورد خرید و یا فروش سهام شرکت‌های صنعتی و یا معدنی و یا خدماتی و اخذ وام از منابع داخلی و یا خارجی و استخدام اتباع خارجی در سازمان.

د) تصویب تأسیس مؤسسات و یا شرکت‌های علمی و یا خدماتی و یا تولیدی که از طرف رئیس سازمان پیشنهاد می‌شود و تصویب اساسنامه این مؤسسات یا شرکت‌ها همچنین میزان سرمایه‌گذاری در این مؤسسات یا شرکت‌ها.

هـ) تصویب حساب درآمد و هزینه سالیانه سازمان که به منزله تفریغ بودجه و مفاصا حساب سازمان در سال مربوط می‌باشد.

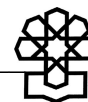
و) انتخاب حسابرس برای تهیه حساب درآمد و هزینه سالیانه سازمان.

ماده (۱۲)

رئیس سازمان به پیشنهاد نخست‌وزیر و با فرمان همایونی به ریاست سازمان منصوب می‌شود.

ماده (۱۳)

رئیس سازمان بالاترین مقام اجرایی سازمان و مسئول اداره کلیه امور سازمان و مؤسسات تابع و یا وابسته و نماینده سازمان در کلیه مراجع می‌باشد. در حدود مصوبات شورای انرژی اتمی و کمیته انرژی اتمی تعیین تشکیلات سازمان و استخدام و نصب و عزل مسئولان و کارکنان سازمان

و صدور دستور انجام هزینه‌ها و پرداختها و تهیه برنامه فعالیت‌های سازمان در کلیه زمینه‌های مربوط و تهیه آیین‌نامه و مقررات داخلی سازمان و عقد قرارداد با اشخاص حقیقی و حقوقی و انتخاب وکیل با حق توکیل و پایان دادن به دعاوی از طریق سازش، همچنین ارجاع به داوری و اخذ هر نوع تصمیم و صدور دستورات لازم برای نیل به هدف‌های سازمان و حسن انجام امور و تهیه و ارائه گزارش عملکرد سالیانه سازمان به عهده رئیس سازمان می‌باشد.

ماده (۱۴)

دولت هر سال به تناسب نیازمندی‌های سازمان اعتبارات لازم را به عنوان کمک در بودجه کل کشور منظور خواهد نمود.

ماده (۱۵)

سازمان می‌تواند مواد و ماشین‌آلات و ابزار و وسایل کار مورد نیاز خود را مشروط بر اینکه به تشخیص سازمان اجناس و مواد مشابه باکیفیت مورد نظر در داخل کشور وجود نداشته باشد بدون تحصیل هیچ‌گونه پروانه از خارج وارد کند. به مواد و ماشین‌آلات و ابزار و وسایلی که سازمان برای خود و یا سازمان‌ها و مؤسسات تابع وارد کشور می‌کند حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی تعلق نمی‌گیرد.

ماده (۱۶)

سازمان می‌تواند برای انجام وظایف خود اراضی و ابنیه و مستحقات مورد لزوم را طبق ماده (۱۶) قانون سازمان برق ایران خریداری نماید.

ماده (۱۷)

سازمان مشمول قانون مجازات اخلاص‌گران در صنایع می‌باشد.

ماده (۱۸)

مرکز اتمی دانشگاه تهران با کارکنان به استثنای اعضای هیئت علمی همچنین با کلیه اموال و تأسیسات اعم از منقول و غیر منقول و دارایی و تعهدات و بودجه مربوط حداکثر ظرف دو ماه پس از تصویب این قانون به سازمان منتقل می‌شود.

ماده (۱۹)

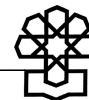
به سازمان اجازه داده می‌شود مستخدمین مشمول قانون استخدام کشوری را با رعایت مقررات مربوط به سازمان منتقل نماید. حقوق و مزایای این افراد طبق آیین‌نامه استخدامی سازمان پرداخت می‌شود.

ماده (۲۰)

اساسنامه سازمان بنابر پیشنهاد کمیته انرژی اتمی و تأیید هیئت دولت پس از تصویب کمیسیون‌های آب و برق و دارایی و استخدام مجلسین به موقع اجرا گذارده خواهد شد و نسبت به تغییرات بعدی اساسنامه نیز به ترتیب فوق اقدام می‌گردد.

قانون فوق مشتمل بر بیست ماده و چهار تبصره پس از تصویب مجلس سنا در جلسه فوق‌العاده روز دوشنبه ۱۳۵۳/۴/۳، در جلسه روز یکشنبه ۱۳۵۳/۴/۱۶ به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

رئیس مجلس شورای ملی - عبدالله ریاضی

پیوست ۳. کشورهایایی که امور انرژی آنها در یک وزارتخانه قرار دارد

۱. بلغارستان - وزارت اقتصاد انرژی
www.mi.government.bg
۲. تایلند - وزارت انرژی
www.energy.go.th
۳. مالزی - وزارت انرژی، آب و ارتباطات
www.ktak.gov.my
۴. ارمنستان - وزارت انرژی و منابع طبیعی
www.minenergy.am
۵. هند - وزارت انرژی‌های تجدیدپذیر و نو (این کشور دارای وزارتخانه نفت، گاز طبیعی، زغال سنگ و است).
<http://mnes.nic.in>
۶. آمریکا - وزارت انرژی
[www.economy.point.org/energy-ministry of energy](http://www.economy.point.org/energy-ministry%20of%20energy)
۷. الجزایر - وزارت انرژی و معدن
[www. Mem-algeria.org](http://www.Mem-algeria.org)
۸. اردن - وزارت انرژی و منابع معدنی
www.memr.gov.jo
۹. کنیا - وزارت انرژی
www.statehousekenya.go.ke
۱۰. اوگاندا - وزارت انرژی و توسعه معدنی
[www.energy and minerals.go](http://www.energy%20and%20minerals.go)
۱۱. مالدیو - وزارت محیط زیست، انرژی و آب
www.meew.gov.mv
۱۲. میانمار - وزارت انرژی
[www. energy.gov.mm](http://www.energy.gov.mm)
۱۳. ایسلند - وزارت صنعت انرژی و توریسم
<http://eng.idnadarraduneyti.is>
۱۴. نروژ - وزارت نفت و انرژی
www.regjeringen.no/en/dep/oed
۱۵. مکزیک - وزارت انرژی (این کشور دارای وزارتخانه‌های محیط زیست و منابع است)
<http://persidencia.gob.mx/en/cabinet>
۱۶. آلمان - وزارت محیط زیست، حفاظت طبیعی و امنیت هسته‌ای
[www .bmu.de/english/aktuell](http://www.bmu.de/english/aktuell)
۱۷. ونزوئلا - وزارت نفت و انرژی
www.menpet.gob.ve
۱۸. عربستان - وزارت نفت و منابع طبیعی
www.mopm.gov.sa/mopmr/main.do
۱۹. امارات متحده عربی - وزارت انرژی (این کشور دارای وزارت محیط زیست و آب هم است)
www.moenr.gov.ac
۲۰. اندونزی - دپارتمان انرژی و منابع معدنی
www.indonesia.org.id/
۲۱. کره - (فاقد وزارت انرژی و دارای وزارت محیط زیست است)
<http://english.president.go.kr/branch/branc.php>
۲۲. برزیل - وزارت معدن و انرژی
www.mme.gov.br/
۲۳. کویت - (دارای ۶ وزارتخانه است)
<http://mall.gov.kw/beta1/index.html>
۲۴. پاکستان - وزارت آب و نیرو
www.pakistan.gov.pk/
۲۵. استرالیا - وزارت محیط زیست و منابع طبیعی
www.australia.gov.au
۲۶. آفریقای جنوبی - وزارت معدن و انرژی (این کشور وزارت امور آب و جنگل و امور محیط زیست و توریسم هم دارد)
www.info.gov.za/Leaders/ministers/index.html
۲۷. کانادا - وزارت منابع طبیعی (این کشور دارای وزارت محیط زیست هم است)
<http://webinfo.parl.gc.ca>

منابع و مآخذ

۱. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، ترازنامه انرژی، سال ۱۳۸۵.
۲. مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۸۵.
۳. وزارت نیرو، قانون تأسیس وزارت نیرو.
۴. سازمان انرژی اتمی، قانون تأسیس سازمان انرژی اتمی.
۵. شرکت ملی نفت ایران، مجموعه قوانین و مقررات نفت، گاز و پتروشیمی، بهمن ماه ۱۳۷۷.
۶. قوانین بودجه سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ کل کشور.
۷. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی.
۸. چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴.
۹. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، قانون برنامه چهارم توسعه کل کشور.
۱۰. روزنامه سرمایه مورخ ۱۳۸۷/۳/۵ و ۱۳۸۷/۸/۹.
۱۱. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی «گزارش توجیهی و متن لایحه تشکیلات کلان دولت»، دی‌ماه ۱۳۸۳.
۱۲. سایت‌های اینترنتی مختلف.
13. B P Statistical Review of World Energy, June 2007.
14. The Imperial Government of the Iran Hihstry of Energy "Long – Range Energy Plan For Iran". "Volume 1 Economic Framework of Iran". May 1977.

شماره مسلسل: ۹۳۸۹

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: درباره تشکیل وزارت انرژی
Report Title: About Establishment of Ministry of Energy

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه انرژی)

تهیه و تدوین: فریدون اسعدی

همکار: محمدرضا مالکی

ناظران علمی: محمدرضا محمدخانی، ایرج مهرآزما، هاشم خوئی

متقاضی: حمیدرضا کاتوزیان (رئیس کمیسیون انرژی)

ویراستار تخصصی: محمدحسن معادی رودسری

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آنها:

۱. وزارت انرژی (Ministry of Energy)

۲. برق (Power)

۳. گاز (Gas)

۴. وزارت نیرو (Ministry of Power)

۵. وزارت نفت (Ministry of Petroleum)

تاریخ انتشار: ۱۳۸۷/۱۰/۱